

ਜਾਣ ਖੁਛਾਣ

ਨਵੇਂ ਨੇਮ ਵਿਚਲੀ ਹਰ ਕਿਤਾਬ ਪਹਿਲੀ ਸਦੀ ਨੂੰ ਸਮਝਣ ਵਿਚ ਸਾਡੀ ਮਦਦ ਕਰਦੀ ਹੈ, ਪਰ ਇਬਰਾਨੀਆਂ ਦੀ ਕਿਤਾਬ ਨੂੰ ਇਸ ਮਾਮਲੇ ਵਿਚ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਧ ਵਿਹਾਰਕ ਕਿਤਾਬਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਮੰਨਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਇਬਰਾਨੀਆਂ ਦੀ ਕਿਤਾਬ ਦੇ ਵੀਹਵੀਂ (ਅਤੇ ਇੱਕੀਵੀਂ) ਸਦੀ ਦੇ ਪਾਠਕ ਇਨ੍ਹਾਂ ਮੁੱਢਲੇ ਪਾਠਕਾਂ ਨੂੰ ਪਛਾਣ ਲੈਣਗੇ ਜਦ ਇਹ ਵੇਖਣਗੇ ਕਿ ਸੰਸਾਰ ਦੀ ਵੱਧਦੀ ਉਥਲ ਪੁਥਲ ਅਤੇ ਸ਼ਕਤੀਸ਼ਾਲੀ ਸੱਭਿਆਚਾਰਕ ਦਬਾਵਾਂ ਵਿਚ ਵਧੇਰੇ ਅਰਾਮਦਾਇਕ ਅਤੀਤ ਵਿਚ ਪਰਤਣ ਤੇ ਯਿਸੂ ਵਿਚ ਆਪਣੀ ਨਿਹਚਾ ਨੂੰ ਫੜੀ ਰੱਖਣ ਲਈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕਿਵੇਂ ਸੰਘਰਸ਼ ਕਰਨਾ ਪਿਆ ਸੀ।

ਅੱਜ ਕੁਝ ਲੋਕ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਨੂੰ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਜੀਣ ਦੇ ਅਜਿਹੇ ਢੰਗ ਨਾਲ ਲੁਭਾਉਣ ਦੀ ਇਜਾਜ਼ਤ ਦਿੰਦੇ ਹਨ ਜੋ ਉਸ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਨਾਲੋਂ ਫਰਕ ਹੈ ਜਿਹੜੀ ਮਸੀਹ ਵਿਚ ਸਾਨੂੰ ਮਿਲਦੀ ਹੈ, ਪਰ ਇਬਰਾਨੀਆਂ ਦੀ ਕਿਤਾਬ ਸਾਨੂੰ ਡਟੇ ਰਹਿਣ ਨੂੰ ਕਹਿੰਦੀ ਹੈ। ਇਹ ਸਾਨੂੰ ਇਹ ਯਕੀਨ ਕਰਨ ਲਈ ਆਖਦੀ ਹੈ ਕਿ ਯਿਸੂ ਖੁਦਾ ਦਾ ਪੁੱਤਰ ਹੈ ਅਤੇ ਸਭ ਸਿਰਜੇ ਹੋਏ ਪ੍ਰਾਣੀਆਂ ਅਤੇ ਵਸਤਾਂ ਨਾਲੋਂ ਉੱਪਰ ਹੈ। ਇਹ ਉਸ ਦੀ ਮੌਤ ਅਤੇ ਉਸ ਦੇ ਸਰੀਰਕ ਜੀ ਉੱਠਣ ਤੇ ਭਰੋਸਾ ਰੱਖਣ ਨੂੰ ਆਖਦੀ ਹੈ। ਇਹ ਕਹਿੰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਸੁਰਗ ਵਿਚ ਸੁਰੱਖਿਅਤ ਲਿਆਉਣ ਲਈ ਕੀਤੇ ਗਏ ਕਿਸੇ ਸੈਕਰਾਮੈਂਟ ਤੇ ਨਿਰਭਰ ਨਾ ਹੋਈਏ।

ਇਬਰਾਨੀਆਂ ਦੀ ਕਿਤਾਬ ਲਿਖਣ ਦਾ ਲੇਖਕ ਦਾ ਮਕਸਦ ‘ਮਸੀਹੀ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਮਸੀਹ ਨਾਲ ਜੋੜਨਾ’ ਭਾਵ ਪਾਠਕਾਂ ਨੂੰ ਵਫ਼ਾਦਾਰ ਬਣੇ ਰਹਿਣ ਲਈ ਉਤਸ਼ਾਹਿਤ ਕਰਨਾ ਸੀ ਭਾਵੇਂ ਜੋ ਵੀ ਹੋ ਜਾਵੇ (2: 1; 3: 12; 4: 1; 6: 1-12; 10: 22-25; 12: 25)। ਇਸ ਦਾ ਵਿਸ਼ਾ 3: 12, 13 ਵਿਚ ਠਹਿਰਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ:

ਹੇ ਭਰਾਵੇ, ਵੇਖਣਾ ਭਈ ਜੀਉਂਦੇ ਪਰਮੇਸੁਰ ਤੋਂ ਬੇਮੁਖ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਕਿਤੇ ਤੁਹਾਡੇ ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਦਾ ਬੇਪਰਤੀਤਾ ਬੁਰਾ ਦਿਲ ਨਾ ਹੋਵੇ, ਸਗੋਂ ਜਿੰਨਾ ਚਿਰ ਅੱਜ ਦਾ ਦਿਨ ਆਖੀਦਾ ਹੈ ਤੁਸੀਂ ਨਿੱਤ ਇਕ ਦੂਏ ਨੂੰ ਉਪਦੇਸ਼ ਕਰਿਆ ਕਰੋ ਤਾਂ ਜੋ ਤੁਹਾਡੇ ਵਿੱਚੋਂ ਕੋਈ ਪਾਪ ਦੇ ਧੋਖੇ ਨਾਲ ਕਠੋਰ ਨਾ ਹੋ ਜਾਵੇ।

ਪੱਤਰੀ ਦਾ ਇਕ ਹੋਰ ਮਕਸਦ ਇਹ ਵਿਖਾਉਣਾ ਹੈ ਕਿ ਮਸੀਹੀ ਲੋਕ ਸਾਡੇ ਮਹਾਯਾਜਕ ਯਿਸੂ ਮਸੀਹ ਦੇ ਪਵਿੱਤਰ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਕੰਮਾਂ ਦੇ ਰਾਹੀਂ ਖੁਦਾ ਤਕ ਪਹੁੰਚ ਕਰਨ। ਸਿਰਫ਼ ਇਬਰਾਨੀਆਂ ਦੀ ਕਿਤਾਬ ਹੀ ਨਵੇਂ ਨੇਮ ਦੀ ਕਿਤਾਬ ਹੈ ਜਿਹੜੀ ਮਸੀਹ ਦੀ ਯਾਜਕਾਈ ਅਤੇ ਨੇਮ ਦੀਆਂ ਸਿੱਖਿਆਵਾਂ ਨੂੰ ਵੇਰਵੇ ਸਹਿਤ ਦੱਸਦੀ ਹੈ। ਨਵੇਂ ਯਹੂਦੀ ਮਸੀਹੀ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਮਸੀਹ ਵਿਚ ਨਵੀਂ ਆਸ ਤੇ ਫ਼ੋਕਸ ਕਰਨਾ ਹੈ।

ਇਸ ਕਿਤਾਬ ਦੇ ਸੰਦੇਸ਼ ਦੇ ਹੇਠਾਂ ਡਾਕਟ੍ਰਿਨ ਦੀਆਂ ਗਲਤੀਆਂ ਸਮਝ ਆਉਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਉਦਾਹਰਣ ਲਈ ਜਿਹੜੇ ਲੋਕ ਪਵਿੱਤਰ ਲਿਖਤ ਦੇ ਪੂਰੀ ਪ੍ਰੇਰਣਾ ਨਾਲ ਹੋਣ ਦਾ ਇਨਕਾਰ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਲਈ ਇਬਰਾਨੀਆਂ ਦੀ ਕਿਤਾਬ ਇਕ ਝਿੜਕ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਇਸ ਵਿਚ ਪੂਰੇ ਪੁਰਾਣੇ ਨੇਮ ਦੇ ਖੁਦਾ ਦੀ ਪ੍ਰੇਰਣਾ ਨਾਲ ਦਿੱਤੇ ਹੋਣ ਦਾ ਉੱਚ ਵਿਚਾਰ ਹੈ। ਇਬਰਾਨੀਆਂ 1: 5-13 ਪੁਰਾਣੇ ਨੇਮ

ਨੂੰ ਸਿੱਧੇ ਤੌਰ ਤੇ ਖੁਦਾ ਵੱਲੋਂ ਬੋਲੇ ਜਾਣ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਦੱਸਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇੰਜ ਇਹ ਵਿਖਾਉਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਬਾਈਬਲ ਸਹੀ ਅਨੁਵਾਦ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਤੇ ਖੁਦਾ ਦਾ ਵਚਨ ਹੀ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ! ਯਕੀਨਨ ਹੀ ਪਵਿੱਤਰ ਲਿਖਤ ਲਈ ਖੁਦਾ ਦੀ ਪ੍ਰੇਰਣਾ ਨਾਲ ਹੋਣ ਦਾ ਉੱਚ ਵਿਚਾਰ ਬਾਈਬਲ ਵਿਚ ਹੋਰ ਕਿਤੇ ਓਨਾਂ ਨਹੀਂ ਮਿਲ ਸਕਦਾ ਜਿੰਨਾਂ ਇਬਰਾਨੀਆਂ ਦੀ ਕਿਤਾਬ ਵਿਚ ਹੈ।

ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਪਵਿੱਤਰ ਲਿਖਤ ਇਸ ਸਿੱਖਿਆ ਨੂੰ ਰੱਦਦੀ ਹੈ ਕਿ ਯਹੂਦੀਵਾਦ ਨੂੰ ਹੈਕਲ ਦੇ ਨਾਲ ਫੇਰ ਤੋਂ ਬਹਾਲ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇਗਾ। ਇਹ ਤਾਂ ‘ਉੱਤਮ’ (ਸਰੇਸ਼ਨ) ਜਾਂ ‘ਨੀਵੀ’ (ਬੇਕਾਰ) ਦੇ ਵੱਲ ਪਰਤ ਜਾਣਾ ਹੋਵੇਗਾ। ਇਬਰਾਨੀਆਂ 8: 13 ਸੰਕੇਤ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਯਹੂਦੀ ਮਤ ਦਾ ਧਾਰਮਿਕ ਪ੍ਰਬੰਧ ਅਤੇ ਹੈਕਲ ਛੇਤੀ ਹੀ ਹਟਾਏ ਜਾਣ ਅਤੇ ਸਦਾ ਲਈ ਮਿਟਾ ਦਿੱਤੇ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਸਨ।

ਖ਼ਤ ਦੇ ਕਈ ਮੁੱਖ ਸ਼ਬਦਾਂ ਤੇ ਧਿਆਨ ਦਿੱਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਦੋ ਸ਼ਬਦ ਜਿਹੜੇ ਖ਼ਾਸ ਤੌਰ ਤੇ ਮਿਲਦੇ ਹਨ ਉਹ ਹਨ ‘ਸਦਾ ਦੀ ਗਤੀ’ (5:9; 6:2; 9:12, 14, 15; 13:20) ਅਤੇ ‘ਉੱਤਮ’ (1:4; 6:9; 7:7, 19, 22; 8:6; 9:23; 10:34; 11:16, 35, 40; 12:24)। ਮਸੀਹ ਦੇ ਰਾਹੀਂ ਖੁਦਾ ਨੇ ਸਾਡੇ ਲਈ ‘ਚੰਗੀ ਗੱਲ’ ਮੁਹੱਈਆ ਕਰਵਾਈ ਹੈ (11:40)। ਅਸਲ ਵਿਚ ਸ਼ੁਰੂ ਨਾਲੋਂ ‘ਉੱਤਮ’ ਨਵੀਂ ਸ਼ੁਰੂ ਯਕੀਨੀ ਤੌਰ ਤੇ ਹੁਣ ਤਕ ਦੀ ਦਿੱਤੀ ਜਾਣ ਵਾਲੀ ਬੇਹਤਰੀਨ ਚੀਜ਼ ਹੈ। ‘ਸਦੀਪਕਾਲ ਦੇ ਵਿਰਸੇ’ ਦਾ ਵਾਅਦਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ! (ਵੇਖੋ 9: 15.)

ਲੇਖਕ

ਸ਼ਾਇਦ ਭਲਮਾਣਸੀ ਦੇ ਕਾਰਣ ਬਾਈਬਲ ਦੇ ਲੇਖਕਾਂ ਨੇ ਕਈ ਵਾਰ ਆਪਣੇ ਲੇਖਾਂ ਨਾਲੋਂ ਆਪਣੇ ਨਾਵਾਂ ਨੂੰ ਮਿਟਾ ਦਿੱਤਾ। ਇੰਜ ਇੰਜੀਲ ਦੇ ਵੇਰਵਿਆਂ ਦੇ ਲੇਖਕਾਂ ਵੱਲੋਂ ਯੂਹੰਨਾ ਰਾਹੀਂ ਆਪਣੀਆਂ ਪੱਤਰੀਆਂ ਵਿਚ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਇਹੀ ਕਾਰਣ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਲੇਖਕ ਦਾ ਨਾਂਅ ਇਬਰਾਨੀਆਂ ਦੀ ਕਿਤਾਬ ਵਿੱਚੋਂ ਗਾਇਬ ਹੈ।

ਲੇਖਕ ਦਾ ਨਾਂਅ ਕਿਤਾਬ ਦੇ ਸਬੰਧ ਵਿਚ ਕਿਤੇ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦਾ ਇਸ ਕਾਰਣ ਇਸ ਨੂੰ ਕਈ ਹੋਰ ਲੇਖਕਾਂ ਨਾਲ ਵੀ ਜੋੜਿਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਅੰਦਾਜ਼ਿਆਂ ਨਾਲ ਸੁਝਾਅ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਇਬਰਾਨੀਆਂ ਦੀ ਕਿਤਾਬ ਰੋਮ ਦੇ ਕਲੇਮੈਂਟ, ਸੀਲਾਸ, ਫ਼ਿਲਿੱਪੁਸ ਜਾਂ ਅਕੂਲਾ ਜਾਂ ਪ੍ਰਿਸਕਿੱਲਾ ਦੇ ਰਾਹੀਂ ਲਿਖੀ ਗਈ ਸੀ; ਪਰ ਬਹੁਤਾ ਯਕੀਨ ਦੁਆਉਣ ਵਾਲਾ ਸਬੂਤ ਅਪੁੱਲੋਸ, ਬਰਨਬਾਸ ਅਤੇ ਪੌਲੁਸ ਵੱਲ ਇਸ਼ਾਰਾ ਕਰਦਾ ਹੈ।

ਅਪੁੱਲੋਸ

ਇਹ ਥਿਉਰੀ ਕਿ ਅਪੁੱਲੋਸ ਨੇ ਇਸ ਕਿਤਾਬ ਨੂੰ ਲਿਖਿਆ ਇਬਰਾਨੀਆਂ ਦੇ ਲੇਖਕ ਅਤੇ ਸਿਕੰਦਰੀਆ ਦੇ ਯਹੂਦੀ ਧਰਮਗ੍ਰੰਥੀ ਫ਼ਿਲੋ ਜਿਯੂਡਿਯੂਸ ਵੱਲੋਂ ਵਰਤੇ ਗਏ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀਆਂ ਸਮਾਨਤਾਵਾਂ ਤੇ ਅਧਾਰਿਤ ਹੈ (ਲਗਭਗ 20—ਲਗਭਗ 50 ਈਸਵੀ)।^੯ ਅਪੁੱਲੋਸ ਸਿਕੰਦਰੀਆ ਦਾ ਰਹਿਣ ਵਾਲਾ ਸੀ (ਰਸੂਲਾਂ ਦੇ ਕੰਮ 18:24), ਪਰ ਇਬਰਾਨੀਆਂ ਨਾਲ ਮਿਲਾਉਣ ਲਈ ਸਾਡੇ ਕੋਲ ਉਸ ਦਾ ਕੋਈ ਲੇਖ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਜੇ ਇਹ ਅਨੁਮਾਨ ਮੰਨਣ ਯੋਗ ਹੁੰਦਾ ਤਾਂ ਲਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਸਿਕੰਦਰੀਆ ਦੇ ਕਲੇਮੈਂਟ ਨੇ, ਜਿਸ ਨੇ 200 ਈਸਵੀ ਦੇ ਨੇੜੇ ਲਿਖਿਆ, ਇਸ ਦਾ ਵਰਣਨ ਕੀਤਾ ਹੁੰਦਾ। ਇਸ ਦੇ ਉਲਟ ਉਸ ਨੇ ਇਹ ਨਿਚੇੜ ਕੱਢਿਆ ਕਿ ਇਸ ਦਾ ਲੇਖਕ ਪੌਲੁਸ ਸੀ।^{੧੦} ਇਸ ਵਿਚਾਰ ਦੀ ਰੱਖਿਆ ਲਈ ਹੁਸ਼ਿਆਰੀ ਭਰੇ ਤਰਕ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਇਸ ਸੁਝਾਅ ਵਿਚ ਕਿ ਅਪੁੱਲੋਸ ਨੇ ਇਬਰਾਨੀਆਂ ਦੀ ਕਿਤਾਬ ਲਿਖੀ ਸਬੂਤ ਦੀ ਘਾਟ ਹੈ।

ਬਰਨਬਾਸ

ਲੇਖਕ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਬਰਨਬਾਸ ਤੇ ਵਿਚਾਰ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਲਈ ਕੁਝ ਇਤਿਹਾਸਕ ਹਮਾਇਤ ਦਿੱਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਟਰਟੁਲੀਅਨ ਜਿਸ ਦੀ ਮੌਤ 200 ਈਸਵੀ ਦੇ ਨੇੜੇ ਤੋੜੇ ਹੋਈ, ਨੇ 'ਇਬਰਾਨੀਆਂ ਦਾ ਖ਼ਤ ਬਰਨਬਾਸ ਦੇ ਨਾਂਅ ਨਾਲ' ਹੋਣ ਦੀ ਵੀ ਗੱਲ ਕੀਤੀ ਅਤੇ ਉਸ ਕਿਤਾਬ ਵਿੱਚੋਂ ਦੁਹਰਾਇਆ ਜਿਹੜੀ ਅੱਜ ਬਾਈਬਲ ਵਿਚ ਹੈ।⁴ ਉਸ ਦੇ ਲੇਵੀਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਬਰਨਬਾਸ ਰਾਹੀਂ ਲਿਖੇ ਜਾਣ ਦੀ ਉਮੀਦ ਨੂੰ ਕੁਝ ਹੱਦ ਤਕ ਮੰਨਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਜਿਹੜੀ ਇਬਰਾਨੀਆਂ ਦੀ ਕਿਤਾਬ ਲੇਵੀਆਂ ਦੀਆਂ ਗਤੀਵਿਧੀਆਂ ਦੀ ਬਹੁਤ ਗੱਲ ਕਰਦੀ ਹੈ; ਪਰ ਫਿਰ ਇੱਥੇ ਸਾਡੇ ਕੋਲ ਉਸ ਦਾ ਲਿਖਿਆ ਕੋਈ ਲੇਖ ਨਹੀਂ ਹੈ ਜਿਸ ਨੂੰ ਇਬਰਾਨੀਆਂ ਦੀ ਕਿਤਾਬ ਨਾਲ ਮਿਲਾਇਆ ਜਾ ਸਕੇ।

ਬਰਨਬਾਸ ਦਾ ਯਹੂਸ਼ਲਮ ਦੀ ਮੁੱਢਲੀ ਕਲੀਸੀਆ ਨਾਲ ਹੋਰ ਨੇੜੇ ਦਾ ਦੋਸਤਾਨਾ ਰਿਸ਼ਤਾ ਸੀ (ਰਸੂਲਾਂ ਦੇ ਕੰਮ 4:36, 37; 11:24, 26-30)। ਰਸੂਲਾਂ ਦੇ ਕੰਮ 14:14 ਵਿਚ ਉਸ ਨੂੰ 'ਰਸੂਲ' ਦੱਸਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਜਿਸ ਦਾ ਅਰਥ ਇਹ ਹੋਵੇਗਾ ਕਿ ਉਸ ਨੂੰ ਕਲੀਸੀਆਵਾਂ ਦੇ 'ਦੂਤ' ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਜਾਂ ਯਹੂਸ਼ਲਮ ਦੀ ਕਲੀਸੀਆ ਵੱਲੋਂ ਹੋਰਨਾਂ ਖੇਤਰਾਂ ਵਿਚ ਭੇਜਿਆ ਗਿਆ ਸੀ।

ਪੌਲੁਸ

ਰੋਮ ਸੀ. ਸਟੇਡਮੈਨ ਨੇ ਆਖਿਆ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਦੇ ਸੈਮਿਨਰੀ ਦੇ ਦਿਨਾਂ ਦਾ ਇਕ ਚੁਟਕਲਾ ਸੀ ਕਿ 'ਇਬਰਾਨੀਆਂ ਦੇ ਨਾਂਅ ਪੌਲੁਸ ਦਾ ਖ਼ਤ ਕਿਸ ਨੇ ਲਿਖਿਆ?'⁵ ਮੁੱਖ ਧਾਰਾ ਦੀ ਮੌਜੂਦਾ ਸਕਾਲਰਸ਼ਿਪ ਇਸ ਗੱਲ ਤੋਂ ਇਨਕਾਰ ਕਰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਦੇ ਲਿਖੇ ਜਾਣ ਨਾਲ ਪੌਲੁਸ ਦਾ ਕੋਈ ਸਬੰਧ ਸੀ ਅਤੇ ਕੁਝ ਅਰਥ ਵਿਚ ਪੁਰਾਣੀ ਰੀਤ ਨੂੰ ਇਕ ਪਾਸੇ ਕਰ ਦਿੰਦੀ ਹੈ ਜਿਹੜੀ ਇਬਰਾਨੀਆਂ ਦੀ ਕਿਤਾਬ ਨੂੰ ਪੌਲੁਸ ਦੀ ਦੱਸਦੀ ਹੈ। ਇਤਿਹਾਸਿਕ ਸਬੂਤ ਹਮੇਸ਼ਾ ਭਰੋਸੇਯੋਗ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ, ਪਰ ਅਸੀਂ ਇਸ ਦੀ ਗਵਾਹੀ ਨੂੰ ਨਕਾਰ ਨਹੀਂ ਸਕਦੇ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਮੰਨਣਾ ਹੈ ਕਿ ਪੌਲੁਸ ਨੇ ਇਸ ਕਿਤਾਬ ਨੂੰ ਲਿਖਿਆ।

ਪੌਲੁਸ ਦੇ ਲੇਖਕ ਹੋਣ ਦਾ ਸਬੂਤ। ਪੌਲੁਸ ਦੀ ਸੋਚ ਨੂੰ ਖ਼ਾਸ ਤੌਰ ਤੇ 'ਉੱਤਮ ਨੇਮ' ਸ਼ਬਦ ਵਿਚ ਵਾਰ ਵਾਰ ਦੁਹਰਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ (ਇਬਰਾਨੀਆਂ 7:22; 8:6-10, 13; 9:1, 4, 16, 17; 10:16, 29; 12:24; 13:20)। ਅਨੁਵਾਦ ਹੋਏ ਸ਼ਬਦ 'ਨੇਮ' (*diathēkē*) ਜਿਸ ਦਾ ਅਰਥ 'ਇਕਰਾਰਨਾਮਾ' ਹੈ ਖ਼ਾਸ ਕਰਕੇ 'ਵਸੀਅਤ' ਜਾਂ 'ਸ਼ਰ੍ਹਾ' (ਵੇਖੋ ਰੋਮੀਆਂ 9:4; 11:27; 1 ਕੁਰਿੰਥੀਆਂ 11:25; 2 ਕੁਰਿੰਥੀਆਂ 3:6, 14; ਗਲਾਤੀਆਂ 3:15, 17; 4:24; ਅਫ਼ਸੀਆਂ 2:12) ਲਈ ਵਰਤਿਆ ਗਿਆ ਹੈ।

ਇਕ ਥਿਊਰੀ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਯਹੂਸ਼ਲਮ ਵਿਚ ਰਹਿੰਦਿਆਂ ਪੌਲੁਸ ਨੇ ਰੋਮੀ ਯਹੂਦੀਆਂ ਨੂੰ ਉਪਦੇਸ਼ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਇਬਰਾਨੀਆਂ ਦੀ ਕਿਤਾਬ ਦਾ ਸੰਦੇਸ਼ ਦਿੱਤਾ। ਇਹ ਵੀ ਮੰਨਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਰੋਮ ਵਿਚ ਪਹੁੰਚਣ ਤੇ ਉਸ ਨੇ ਉਹ ਸੰਦੇਸ਼ ਲੂਕਾ ਨੂੰ ਲਿਖਵਾਇਆ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਜਿਸ ਨੇ ਛਪਾਈ ਲਈ ਇਸ ਨੂੰ ਸੁਆਰਿਆ। ਮੂਲ ਵਿਚ ਇਹ ਉਪਦੇਸ਼ ਸੀ ਇਸ ਗੱਲ ਦਾ ਸੁਝਾਅ 'ਵਿਹਲ ਨਹੀਂ' (11:32) ਵਾਕ ਅੰਸ਼ ਵਿਚ ਮਿਲਦਾ ਹੈ ਜੋ 'ਕਿਸੇ ਭਾਸ਼ਣ ਵਿਚ ਆਮ ਤੌਰ ਤੇ ਵਰਤੀ ਜਾਣ ਵਾਲੀ ਯੂਨਾਨੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦੀ ਕਿਸਮ' ਨੂੰ ਵਿਖਾਉਂਦਾ ਹੈ।⁶ 'ਉਪਦੇਸ਼ ਦੇ ਬਚਨ' (13:22) ਦੇ ਇਜ਼ਹਾਰ ਦਾ ਸਪੱਸ਼ਟ ਅਰਥ ਰਸੂਲਾਂ ਦੇ ਕੰਮ 13:15 ਵਾਲਾ ਉਪਦੇਸ਼ ਹੈ।⁷ ਰਸੂਲਾਂ ਦੇ ਕੰਮ ਵਿਚ ਲੂਕਾ ਦੇ ਲਿਖਣ ਦਾ ਤਰੀਕਾ ਇਬਰਾਨੀਆਂ ਦੀ ਕਿਤਾਬ ਦੇ ਤਰੀਕੇ ਵਰਗਾ ਹੀ ਹੈ ਜੋ ਇਸ ਸੰਭਾਵਨਾ ਦਾ ਸੁਝਾਅ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਲੂਕਾ ਇਬਰਾਨੀਆਂ ਲਈ ਪੌਲੁਸ ਦਾ *amanuensis* ('ਗ੍ਰੰਥੀ') ਸੀ।

ਜੇ ਇਬਰਾਨੀਆਂ ਦੀ ਕਿਤਾਬ ਪੌਲੁਸ ਵੱਲੋਂ ਰੋਮ ਵਿਚ ਲੂਕਾ ਤੋਂ ਲਿਖਵਾਈ ਗਈ ਤਾਂ ਇਹ ਮੰਨਣਾ ਤਰਕਸੰਗਤ ਹੈ ਕਿ ਇਕ ਨਕਲ ਉੱਥੇ ਰੱਖੀ ਗਈ ਹੋਵੇਗੀ। ਜੇ ਇੰਜ ਹੈ ਤਾਂ ਰੋਮ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ

ਕੁਝ ਸਾਲਾਂ ਤੋਂ ਇਸ ਦਾ ਪਤਾ ਹੋਵੇਗਾ। ਪਰ ਜੇ ਰੋਮ ਦੇ ਕਲੇਮੈਂਟ (ਜਿਸ ਨੇ ਲਗਭਗ 96 ਈਸਵੀ ਵਿਚ ਲਿਖਿਆ) ਨੂੰ ਪੌਲੁਸ ਦੀ ਜਾਣ ਪਛਾਣ ਦਿੱਤੀ, ਤਾਂ ਉਸ ਨੇ ਇਹ ਦੱਸਿਆ ਨਹੀਂ।

ਕਲੀਸੀਆ ਦੇ ਪੁਰਖਿਆਂ ਦਾ ਇਬਰਾਨੀਆਂ ਦੀ ਕਿਤਾਬ ਦੇ ਲੇਖਕ ਦੇ ਸਬੰਧ ਵਿਚ ਬਹੁਤ ਕੁਝ ਕਹਿਣਾ ਸੀ:

ਯੂਨਾਨੀ ਧਰਮ ਗ੍ਰੰਥੀ, ਸਿਕੰਦਰੀਆ ਦੇ ਕਲੇਮੈਂਟ (ਲਗਭਗ 150-ਲਗਭਗ 215 ਈਸਵੀ) ਨੇ ਕਿਤਾਬ ਨੂੰ ਇਬਰਾਨੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਚ ਇਬਰਾਨੀਆਂ ਦੇ ਨਾਂਅ ਪੌਲੁਸ ਦੇ ਰਾਹੀਂ ਲਿਖੀ ਗਈ ਅਤੇ ਲੂਕਾ ਵੱਲੋਂ ਯੂਨਾਨੀ ਵਿਚ ਅਨੁਵਾਦ ਕੀਤੀ ਗਈ ਕਿਤਾਬ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਵੇਖਿਆ।⁸

ਓਰੀਗਨ (ਲਗਭਗ ਈਸਵੀ 185-ਲਗਭਗ 254) ਜਿਸ ਨੂੰ ਮੁੱਢਲੀ ਕਲੀਸੀਆ ਦੇ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਡੇ ਧਰਮ ਗ੍ਰੰਥੀ ਅਤੇ ਬਾਈਬਲ ਦੇ ਵਿਦਵਾਨ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਵੇਖਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਇਸ ਨੂੰ ਪੌਲੁਸ ਦਾ ਸੰਦੇਸ਼ ਮੰਨਦਾ ਸੀ; ਪਰ ਉਸ ਦਾ ਮੰਨਣਾ ਸੀ ਕਿ ਸੰਪਾਦਕ ਦਾ ਕੰਮ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਨੇ ਕੀਤਾ।⁹

ਜੇਰੋਮ (ਲਗਭਗ 347 ਈਸਵੀ-ਲਗਭਗ 420) ਲਾਤੀਨੀ ਧਰਮ ਗ੍ਰੰਥ (ਦ ਵਲਗੇਟ) ਦਾ ਅਨੁਵਾਦਕ, ਪੌਲੁਸ ਦੇ ਲੇਖਕ ਹੋਣ ਦੇ ਸ਼ੱਕਾਂ ਤੋਂ ਜਾਣੂ ਸੀ। ਤਾਂ ਵੀ ਉਸ ਨੇ ਆਖਿਆ, ‘‘ਸਾਨੂੰ ਇਹ ਮੰਨਣਾ ਪਵੇਗਾ ਕਿ ਇਬਰਾਨੀਆਂ ਦੇ ਨਾਂਅ ਲਿਖੀ ਗਈ ਇਹ ਪੱਤਰੀ ਪੌਲੁਸ ਦੀ ਮੰਨੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਸਿਰਫ ਪੂਰਬ ਦੀਆਂ ਕਲੀਸੀਆਵਾਂ ਵੱਲੋਂ ਹੀ ਨਹੀਂ ਬਲਕਿ ਕਲੀਸੀਆ ਦੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਸਾਰਿਆਂ ਲੇਖਕਾਂ ਵੱਲੋਂ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸ਼ੁਰੂਆਤ ਤੋਂ ਯੂਨਾਨੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਚ ਲਿਖਿਆ ਹੈ।’’¹⁰

ਇਹ ਮੰਨਦੇ ਹੋਏ ਕਿ ਯੂਨਾਨੀ ਵਿਚ ਲਿਖਣ ਵਾਲੇ ਕਲੀਸੀਆ ਦੇ ਸਭ ਪੁਰਖੇ ਇਬਰਾਨੀਆਂ ਨੂੰ ਪੌਲੁਸ ਦਾ ਲਿਖਿਆ ਮੰਨਦੇ ਸਨ। ਇਹ ਅਜੀਬ ਗੱਲ ਹੈ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਮੰਜ਼ੂਰੀ ਨੂੰ ਜ਼ਿਆਦਾ ਮਹੱਤਵ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ। ਖੋਜਕਾਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇਸ ਗੱਲ ਦਾ ਪਤਾ ਸੀ ਕਿ ਇਬਰਾਨੀਆਂ ਦੀ ਕਿਤਾਬ ਵਿਚ ਯੂਨਾਨੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਪੌਲੁਸ ਦੇ ਲੇਖਾਂ ਦੀ ਖ਼ਾਸੀਅਤ ਨਹੀਂ ਹੈ ਸੋ ਉਨ੍ਹਾਂ ਕੋਲ ਲੇਖਕ ਦੇ ਤੌਰ ਤੇ ਪੌਲੁਸ ਨੂੰ ਮੰਨਣ ਦੇ ਹੋਰ ਵੀ ਮਜ਼ਬੂਤ ਕਾਰਣ ਹੋਣਗੇ।

ਪੌਲੁਸ ਦੇ ਲੇਖਕ ਹੋਣ ਤੇ ਇਤਰਾਜ਼। ਵਿਲੀਅਮ ਲਿਓਨਾਰਡ ਨੇ ਇਬਰਾਨੀਆਂ ਦੀ ਕਿਤਾਬ ਦੇ ਪੌਲੁਸ ਦੇ ਲੇਖਕ ਹੋਣ ਦੀ ਗੱਲ ਦੀ ਇਤਿਹਾਸਿਕ, ਸਾਹਿਤਕ ਅਤੇ ਸਿੱਖਿਆ ਕਰਕੇ ਮੰਨਣ ਤੇ ਕਈ ਇਤਰਾਜ਼ ਦੱਸੇ ਹਨ।¹¹

1. ਸ਼ੈਲੀ। ਲਿਖਣ ਦੀ ਸ਼ੈਲੀ ਦਾ ਫ਼ਰਕ ਮਾਨਕ ਇਤਰਾਜ਼ ਹੈ। ਲਿਓਨਾਰਡ ਨੇ ਇਹ ਕਹਿੰਦੇ ਹੋਏ ਇਸ ਸ਼ੈਲੀ ਦੀ ਸਮੱਸਿਆ ਦਾ ਵਰਣਨ ਕੀਤਾ:

ਖ਼ਤ ਦੀ ਭਾਸ਼ਾ ਕੁਲ ਮਿਲਾ ਕੇ ਪੌਲੁਸੀ ਮਿਆਰ ਤੋਂ ਉਤਰਾਂ ਦੀ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਇਸ ਦੀ ਸ਼ਬਦਾਵਲੀ ਪੂਰੀ ਹੈ ..., ਵਾਕ ਰਚਨਾ ਦੀ ਖ਼ਾਸ ਗੱਲ ਇਸ ਦਾ ਸ਼ਾਂਤ, ਕਲਾਤਮਕ ਨਿਰੰਤਰ ਹੋਣਾ ਹੈ। ... ਪ੍ਰਭਾਵਸ਼ਾਲੀ ਹਲਚਲ ਸ਼ਾਂਤ ਵਿਚਾਰਕ ਵਾਲੀ ਹੈ ਨਾ ਕਿ ਜੋਸ਼ੀਲੇ ਰਸੂਲ ਵਾਲੀ। ‘‘ਕੀ ਤੁਸੀਂ ਨਹੀਂ ਜਾਣਦੇ,’’ ‘‘ਤਾਂ ਅਸੀਂ ਕੀ ਆਖੀਏ?’’ ਵਰਗੇ ਰੁੱਖੇ, ਬੋਝਿਕ ਵਾਕਾਂ, ਪ੍ਰਸ਼ਨਵਾਚਕ ਗੱਲਾਂ ਦਾ ਨਾ ਹੋਣਾ ਹੈਰਾਨੀਜਨਕ ਢੰਗ ਨਾਲ ਸਾਫ਼ ਹੈ। ਲੈਅ ਵਿਚ ਯੂਨਾਨੀ ਭਾਸ਼ੀ ਸਾਹਿਤਕ ਸੰਪੂਰਣ ਇਬਰਾਨੀਆਂ ਦੀ ਕਿਤਾਬ ਨੂੰ ਖ਼ਾਸ ਰੂਪ ਨਾਲ ਸੁੰਦਰ ਵਸਤ ਬਣਾ ਦਿੰਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਦਾ ਪੂਰਾ ਰੰਗ ਲੇਵੀਆਂ ਵਰਗਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਕਾਰਣ ਪੌਲੁਸ ਦੀ ਆਤਮਾ ਤੋਂ ਬਾਹਰੀ ਹੈ।¹²

ਇਬਰਾਨੀਆਂ ਦੀ ਕਿਤਾਬ ਦਾ ਵਿਸ਼ੇ ਪੌਲੁਸ ਦੇ ਖ਼ਤਾਂ ਨਾਲੋਂ ਐਨਾਂ ਵੱਖਰਾ ਹੈ ਕਿ ਅਸਲੀ ਸ਼ੈਲੀ ਦੀ ਤੁਲਨਾ ਕਰਨਾ ਮੁਸ਼ਕਿਲ ਹੈ। ਸ਼ੈਲੀ ਵਿਲੇਮੇਨ ਦੀ ਕਿਤਾਬ ਦੀ ਵਾਕਪਟੁਤਾ ਨਾਲੋਂ ਜ਼ਿਆਦਾ ਥੱਲੇ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਸ਼ਾਇਦ ਹੀ ਪੌਲੁਸ ਦੀ ਹੋਣ ਤੋਂ ਇਨਕਾਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੋਵੇ। ਇਸ ਦੇ ਇਲਾਵਾ ਜੇ ਇਸ ਨੂੰ ਸਰਮਨ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਤਿਆਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਅਤੇ ਬਾਅਦ ਵਿਚ ਲਿਖ ਲਿਆ ਗਿਆ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਰਗੀ ਕਵਿਤਾ ਨਾਲ ਮਿਲਦੇ ਹੋਣਾ ਇਸ ਗੱਲ ਨੂੰ ਸਿਖਾਉਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਬੋਲਣ ਵਾਲਾ ਇਸ ਗੱਲ ਨੂੰ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜਾਣਦਾ ਸੀ ਕਿ ਸਰਮਨ ਦੇ ਨਾਲ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਧਿਆਨ ਕਿਵੇਂ ਬਣਾਈ ਰੱਖਣਾ ਹੈ। ਥੌਮਸ ਜੀ. ਲੌਗ ਨੇ ਇਹ ਪਠਕਥਾ ਵਿਖਾਈ:

ਇਹ ਤਾਂ ਇਵੇਂ ਹੈ ਜਿਵੇਂ ਇਬਰਾਨੀਆਂ ਦੀ ਕਿਤਾਬ ਨੂੰ ਲਿਖਣ ਵਾਲਾ ਪ੍ਰਚਾਰਕ ਸਰਮਨ ਨੋਟਸ ਨੂੰ ਪੁਲਪਿਟ ਤੇ ਕਿਤੇ ਖਿਲਾਰ ਦਿੰਦਾ ਹੈ, ਮੰਡਲੀ ਵੱਲ ਵੇਖਦਾ ਹੈ, ਨਾਟਕੀਏ ਹੈਰਾਨਗੀ ਵਿਚ ਇਕ ਪਲ ਲਈ ਰੁਕ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਫਿਰ ਮਨੁੱਖੀ ਦਿਲ ਦੀ ਧੜਕਣ ਦੇ ਵਾਂਗ ਕਿਰਪਾਮਈ ਅਤੇ ਲੈਅਬੱਧ ਸ਼ਬਦਾਂ “*polymeros kai polytropos palai ...*” (“ਪਿਛਲਿਆਂ ਸਮਿਆਂ ਵਿਚ ਅਤੇ ਕਈਆਂ ਹਿੱਸਿਆਂ ਵਿਚ ...,” 1:1) ਦੇ ਨਾਲ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰਦਾ ਹੈ।¹³

ਵਿਲੇਮੇਨ ਅਤੇ ਅਫ਼ਸੀਆਂ ਦਾ ਮੁਲਾਂਕਣ ਕਰਕੇ ਲਿਓਨਾਰਡ ਨੇ ਵਿਖਾਇਆ ਕਿ ਪੌਲੁਸ ਨੇ ਇਬਰਾਨੀਆਂ ਦੇ ਨਿਰਾਲੇ ਰੂਪਾਂ ਵਾਲੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਹੀ ਮੂਲ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ।¹⁴ ਕੁਝ ਰੂਪਕ ਉਸ ਦੀ ਸ਼ਬਦਾਵਲੀ ਵਿਚ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਨਵੇਂ ਲੱਗ ਸਕਦੇ ਹਨ ਪਰ ਇਬਰਾਨੀਆਂ ਵਿਚ ਅਜਿਹਾ ਕੋਈ ਸ਼ਬਦ ਨਹੀਂ ਹੈ ਜਿਹੜਾ ਪੌਲੁਸ ਦੇ ਮਨ ਵਿਚ ਨਾਮੁਮਕਿਨ ਹੋਵੇ।

2. *ਰਸੂਲ*। “... ਜੋ ਪਹਿਲਾਂ ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਰਾਹੀਂ ਆਖੀ ਗਈ ਸੀ ਅਤੇ ਸੁਣਨ ਵਾਲਿਆਂ ਤੋਂ ਸਾਨੂੰ ਸਾਬਤ ਹੋਈ?” ਵਾਕ ਦੇ ਅਧਾਰ ਤੇ ਲੇਖਕ ਨੂੰ ਮੰਨਣ ਦੀ ਇਕ ਹੋਰ ਆਮ ਅੜਚਨ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਉਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਮਸੀਹ ਨੂੰ ਵੇਖਣ ਵਾਲਾ ਨਹੀਂ ਸੀ ਜਿਵੇਂ ਰਸੂਲ ਸਨ। ਪਰ ਇਹ ਵੀ ਸੱਚ ਹੈ ਕਿ ਪੌਲੁਸ ਨੇ ਕਈ ਵਾਰ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਪਾਠਕਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਮਿਲਾਇਆ। ਉਦਾਹਰਣ ਲਈ ਅਫ਼ਸੀਆਂ 2:3 ਵਿਚ ਉਸ ਨੇ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਪਿਛਲੇ ਅਫ਼ਸੀ ਪਾਪੀਆਂ ਦੀ ਕਤਾਰ ਵਿਚ ਰੱਖਿਆ; ਪਰ ਹਕੀਕਤ ਵਿਚ ਇਕ ਧਰਮੀ ਯਹੂਦੀ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਉਸ ਦਾ ਆਚਰਣ ਉਦੋਂ ਦਾ ਹੀ ਸੀ ਜਿਵੇਂ ਦੱਸਿਆ ਗਿਆ ਹੈ।

ਤਾਂ ਇਹ ਪੱਕਾ ਹੈ ਕਿ ਇਬਰਾਨੀਆਂ ਦੇ ਨਾਂਅ ਇਹ ਅਦਭੁਤ ਦਸਤਾਵੇਜ਼ ਪਹਿਲਾਂ ਸਰਮਨ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੋਵੇ ਜਿਸ ਨੂੰ ਪੌਲੁਸ ਵੱਲੋਂ ਤਿਆਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਅਤੇ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਅਤੇ ਫਿਰ ਨੋਟਸ ਨਾਲ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਵੱਲੋਂ (ਸ਼ਾਇਦ ਲੂਕਾ) ਵੱਲੋਂ ਲਿਖਿਆ ਗਿਆ। ਇਹ ਪੌਲੁਸ ਦੀ ਮੰਜ਼ੂਰੀ ਨਾਲ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਜਾਂ ਜੇ ਉਸ ਦੀ ਮੌਤ ਦੇ ਬਾਅਦ ਲਿਖਿਆ ਗਿਆ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਉਸ ਦੀ ਮੰਜ਼ੂਰੀ ਦੇ ਬਿਨਾਂ ਵੀ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ।

ਤਰੀਕ

ਇਬਰਾਨੀਆਂ ਦੀ ਕਿਤਾਬ ਵਿੱਚੋਂ ਪਹਿਲਾ ਜਾਣਿਆ ਪਛਾਣਿਆ ਉਦਾਹਰਣ ਈਸਵੀ 96 ਵਿਚ ਕਲੇਮੈਂਟ ਆਫ਼ ਰੋਮ ਹੈ।¹⁵ ਕਈ ਹੋਰ ਵਿਚਾਰ 70 ਈਸਵੀ ਵਿਚ ਹੈਕਲ ਦੀ ਬਰਬਾਦੀ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਦੀ ਤਰੀਕ ਦੇ ਨਾਲ ਹੋਣ ਵਿਚ ਵੀ ਮਦਦ ਕਰਦੇ ਹਨ।

1. ਯਰੂਸ਼ਲਮ ਦੇ ਡਿੱਗਣ ਦਾ ਕੋਈ ਵਰਣਨ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਸੋ ਸ਼ਹਿਰ ਅਜੇ ਵੀ ਹੈ।

2. ਯਾਜਕਾਂ ਦੇ ਕੰਮ ਲਈ ਪੁਰਾਣੇ ਸਮੇਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਜਿਹੜਾ ਇਸ ਗੱਲ ਵੱਲ ਇਸ਼ਾਰਾ ਹੈ ਕਿ ਲਿਖੇ ਜਾਣ ਦੇ ਵਕਤ ਉਸ ਦਾ ਕੰਮ ਜਾਰੀ ਸੀ। ਹੈਕਲ ਦੀ ਸਾਰੀ ਸੇਵਾਈ 70

ਈਸਵੀ ਵਿਚ ਹੈਕਲ ਦੀ ਬਰਬਾਦੀ ਦੇ ਨਾਲ ਸਦਾ ਲਈ ਬੰਦ ਹੋ ਗਈ। ਡੇਵਿਡ ਦੇ ਪਿਆਰੀ ਨੇ ਆਖਿਆ ਹੈ:

ਇਬਰਾਨੀਆਂ ਦੀ ਕਿਤਾਬ ਵਿਚ ਯਹੂਸ਼ਲਮ ਅਤੇ ਹੈਕਲ ਦੀ ਬਰਬਾਦੀ ਦਾ ਕੋਈ ਹਵਾਲਾ ਨਹੀਂ ਹੈ—ਇਕ ਅਜਿਹੀ ਘਟਨਾ ਜਿਸ ਨੇ ਹੈਕਲ ਦੀ ਬੰਦਗੀ ਦੇ ਅੰਤ ਦੇ ਉਸ ਦੇ ਤਰਕ ਨੂੰ ਹੋਰ ਵੀ ਜ਼ੋਰਦਾਰ ਬਣਾ ਦਿੱਤਾ ਸੀ (ਵੇਖੋ ਇਬਰਾਨੀਆਂ 9 ਅਤੇ 10)—ਖ਼ਤ 70 ਈਸਵੀ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਲਿਖਿਆ ਗਿਆ ਹੋਵੇਗਾ ਅਤੇ ਯਕੀਨਨ ਹੀ 64 ਈਸਵੀ ਦੇ ਲਗਭਗ।¹⁶

3. ‘ਡੇਰਿਓਂ ਬਾਹਰ’ ਜਾਣ ਦੀ ਤਾੜਨਾ (13:13) ਯਹੂਦੀ ਮਤ ਵੱਲ ਸਾਫ਼ ਸੰਕੇਤ ਹੈ ਜਿਸ ਦਾ ਸਬੰਧ ਯਹੂਸ਼ਲਮ ਨਾਲ ਹੈ। ਇਸ ਵਾਕ ਅੰਸ਼ ਦਾ ਆਉਣ ਵਾਲੇ ਨਾਸ ਦੀ ਨਬੂਵਤ ਦੇ ਸਬੰਧ ਵਿਚ ਯਹੂਦੀਆਂ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਲਈ ਵੱਡਾ ਮਹੱਤਵ ਹੋਵੇਗਾ (ਮੱਤੀ 24; ਮਰਕੁਸ 13; ਲੂਕਾ 21:7-28) ਉੱਤੇ ਅਧਾਰਿਤ ਹੈ। ‘ਕੋਈ ਇਸਥਿਰ ਰਹਿਣ ਵਾਲਾ ਸਹਿਰ ਨਹੀਂ’ (13:14) ਦਾ ਮੁਲਾਂਕਣ ਯਹੂਸ਼ਲਮ ਦੇ ਆਉਣ ਵਾਲੇ ਨਾਸ ਦਾ ਅਸਿੱਧੇ ਤੌਰ ਤੇ ਹਵਾਲਾ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਸਾਫ਼ ਆਖਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਪੁਰਾਣਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ‘ਅਲੋਪ ਹੋਣ’ ਨੂੰ ਸੀ (8:13)। ਮਹਾਯਾਜਕ ਵੱਲੋਂ ਕੀਤੀ ਜਾਣ ਵਾਲੀ ਕੁਰਬਾਨੀ 13:11 ਵਿਚ ਮੌਜੂਦਾ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਦੱਸਿਆ ਗਿਆ ਸੀ। ਇਸ ਦਾ ਅਰਥ ਇਹ ਹੋਇਆ ਕਿ ਇਬਰਾਨੀਆਂ ਦੀ ਕਿਤਾਬ ਦੇ ਲਿਖੇ ਜਾਣ ਦੀ ਤਰੀਕ ਈਸਵੀ 70 ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਦੀ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ।

4. 10:32 ਵਿਚ ਦੱਸਿਆ ਗਿਆ ਸਤਾਅ ਉਹ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ ਜਿਹੜਾ 65 ਈਸਵੀ ਅਤੇ ਬਾਅਦ ਵਿਚ ਰੋਮ ਵਿਚ ਨੀਰੇ ਦੇ ਰਾਜ ਵਿਚ ਹੋਇਆ। ਨਾ ਕਿ ਕਲਾਉਦਿਉਸ ਦੇ ਰਾਜ ਵਿਚ ਰੋਮ ਤੋਂ ਯਹੂਦੀਆਂ ਨੂੰ ਕੱਢੇ ਜਾਣ ਦੀ ਗੱਲ ‘ਪਹਿਲਿਆਂ ਦਿਨਾਂ’ ਨਾਲ ਮੇਲ ਖਾਂਦੀ ਲਗਦੀ ਹੈ। 10:32 ਵਾਲਾ ਸਤਾਅ ਜ਼ਰੂਰ ਹੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੋਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕਿਸੇ ਇਕ ਨਾਲੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹੋਇਆ ਹੋਵੇਗਾ।

ਈਸਵੀ 63-64 ਦੀ ਤਰੀਕ ਨੂੰ ਤਰਕਸੰਗਤ ਰੂਪ ਵਿਚ ਮੰਨਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਪਰ ਕਿਤਾਬ 70 ਈਸਵੀ ਦੇ ਨੇੜੇ ਹੀ ਲਿਖੀ ਗਈ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ।

ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਵਾਲੇ

ਇਬਰਾਨੀਆਂ ਦੀ ਕਿਤਾਬ ਦਾ ਇਸੇ ਨਾਲ ਬਹੁਤ ਨੇੜੇ ਤੋਂ ਜੁੜਿਆ ਮਾਮਲਾ ਇਹ ਯਕੀਨੀ ਕਰਨਾ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਨੂੰ ਕਿਸ ਨੇ ਲਿਆ। ਨਵੇਂ ਨੇਮ ਦੀ ਇਸ ਕਿਤਾਬ ਦੀ ਸਭ ਤੋਂ ਪੁਰਾਣੀ ਹੱਥਲਿਖਤ, P⁴⁶ ਵਿਚ ‘ਇਬਰਾਨੀਆਂ ਦੇ ਨਾਂਅ’ ਉੱਕਰਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਲਗਭਗ 200 ਈਸਵੀ ਦੇ ਬਾਅਦ ਤੋਂ ਸਾਡੇ ਕੋਲ ਅਜਿਹੇ ਸਿਰਲੇਖਾਂ ਵਾਲੀਆਂ ਪੁਰਾਣੀਆਂ ਹੱਥਲਿਖਤਾਂ ਮੌਜੂਦ ਹਨ। ਇਹ ਸਿਰਲੇਖ ਸ਼ਾਇਦ ਦੂਜੀ ਸਦੀ ਦੇ ਅਖੀਰ ਵਿਚ ਜੋੜਿਆ ਗਿਆ ਸੀ ਜਦ ਨਵੇਂ ਨੇਮ ਦੇ ਕੈਨਨ ਦੀਆਂ ਕਿਤਾਬਾਂ ਨੂੰ ਇਕ ਸੰਘਰਸ਼ ਵਿਚ ਪਾਇਆ ਗਿਆ ਸੀ। ਪਰ ਇਹ ਵਿਚਾਰ ਕਰਨ ਦਾ ਕੋਈ ਅਜਿਹਾ ਕਾਰਣ ਨਹੀਂ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਮੁੱਢਲੇ ਲੇਖਾਂ ਵਿਚ ਨਾ ਹੋਵੇ, ਅਤੇ ਅਜਿਹਾ ਕੋਈ ਸਬੂਤ ਨਹੀਂ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਖ਼ਤ ਤੇ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਦਾ ਪਤਾ ਹੋਵੇ।

ਪਹਿਲੀ ਸਦੀ ਵਿਚ ‘ਇਬਰਾਨੀਆਂ’ ਸ਼ਬਦ ਫ਼ਲਸਤੀਨੀ ਯਹੂਦੀਆਂ ਨੂੰ ਕਿਤੇ ਹੋਰ ਰਹਿਣ ਵਾਲੇ ਯਹੂਦੀਆਂ ਨਾਲੋਂ ਵੱਖ ਕਰਦਾ ਹੈ (ਰਸੂਲਾਂ ਦੇ ਕੰਮ 6:1)। ਇਹ ਅੱਜ ਦੇ ਸਥਾਨਕ ਇਸਰਾਏਲੀਆਂ ਲਈ ਅਜੋਕਾ ਸ਼ਬਦ ‘ਸਾਬਰਾ’ ਦੇ ਵਾਂਗ ਹੀ ਹੈ। ਬਾਅਦ ਵਿਚ ਇਬਰਾਨੀਆਂ ਨੂੰ ਜਿਵੇਂ ਯੂਹੰਨਾ ਵੱਲੋਂ ਲਿਖੀ ਇੰਜੀਲ ਤੋਂ ਮਿਲਦਾ ਹੈ, ‘ਯਹੂਦੀ’ ਆਖਿਆ ਜਾਣ ਲੱਗਾ। ਪਰ ਯੂਹੰਨਾ ਵਿਚ ਇਸ ਸ਼ਬਦ ਦਾ ਅਰਥ ‘ਯਹੂਦੀਆ ਦਾ ਵਾਸੀ’ ਹੈ ਜਿਹੜਾ ਯਹੂਦਾ ਦਾ ਹੋਣ ਦਾ ਸੰਕੇਤ ਦਿੰਦਾ ਹੈ, ਸਾਫ਼

ਹੈ ਕਿ ਯਿਸੂ ਵਿਚ ਨਿਹਚਾ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਗਲੀਲੀਆਂ ਨਾਲੋਂ ਵੱਖ ਹਨ।

ਖ਼ਤ ਨੂੰ ਪਾਉਣ ਵਾਲਿਆਂ ਦੀ ਹਾਲਤ ਅਟਕਲ ਲੱਗਣ ਵਾਲੀ ਗੱਲ ਹੈ ਪਰ ਵਚਨ ਵਿਚ ਦੱਸੇ ਗਏ ਵਿਚਾਰਾਂ ਨਾਲ ਕੁਝ ਨਿਚੋੜ ਕੱਢੇ ਜਾ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਅਧਿਆਇ 13 ਇਹ ਸਾਫ਼ ਕਰ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਪਾਠਕ ਲੇਖਕ ਨੂੰ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪਛਾਣਦੇ ਸਨ (13: 19, 23)। ਉਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪਿੱਛਲੇ ਦੁਖਾਂ ਨੂੰ ਜਾਣਦਾ ਸੀ (10: 32) ਅਤੇ ਇਹ ਵੀ ਕਿ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਆਪਣਾ ਮਾਣ ਸਨਮਾਨ ਗੁਆਇਆ ਸੀ (10: 33, 34) ਪਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਲਹੂ ਨਹੀਂ ਵਹਾਇਆ ਗਿਆ (ਜਿਵੇਂ ਯਾਕੂਬ ਦਾ; ਰਸੂਲਾਂ ਦੇ ਕੰਮ 12: 2), ਜਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕਿਸੇ ਨੇੜੇ ਦੇ ਸਬੰਧ ਦਾ ਨੁਕਸਾਨ ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ ਸੀ ‘‘ਲਹੂ ਦੇ ਵਹਾਏ ਜਾਣ’’ ਯਹੂਦੀਆਂ ਦੀ ਪਿਛਲੀ ਪੀੜ੍ਹੀ ਨੂੰ ਆਖਿਆ ਗਿਆ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ (12: 4)। ਇਹ ਤੱਥ ਯਹੂਦੀਆਂ ਦੇ ਮਸੀਹੀ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਵੱਲ ਸੰਕੇਤ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਜਿਹੜਾ ਰਸੂਲਾਂ ਦੇ ਕੰਮ 8: 1-4 ਅਤੇ 9: 1, 2 ਦੇ ਬਾਅਦ ਦੀ ਅਤੇ ਖ਼ਾਸ ਕਰਕੇ ਵਫ਼ਾਦਾਰ ਯਾਜਕਾਂ ਦੇ ਸਮੂਹ ਦੀ ਅਗਲੀ ਪੀੜ੍ਹੀ ਸੀ।

ਰੋਮ ਵਿਚ ਯਹੂਦੀ ਮਸੀਹੀ

ਖ਼ਤ ਨੂੰ ਪਾਉਣ ਵਾਲਾ ਤਿਮੋਥਿਉਸ ਨੂੰ ਨਿੱਜੀ ਤੌਰ ਤੇ ਜਾਣਦਾ ਸੀ (13: 23), ਸੋ ਉਸ ਦੇ ਨਾਂਅ ਦਾ ਉੱਲੇਖ ਕੁਝ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਸੁਝਾਅ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਖ਼ਤ ਕਿਸੇ ਰੋਮੀ ਸਮੂਹ ਦੇ ਨਾਂਅ ਲਿਖਿਆ ਗਿਆ ਸੀ। ਯਕੀਨਨ ਹੀ ਉਹ ਉਸ ਮੰਡਲੀ ਵਿਚ ਮਸ਼ਹੂਰ ਸੀ। ਪਰ ਉਹ ਫ਼ਲਸਤੀਨੀ ਯਹੂਦੀਆਂ ਵਿਚ ਵੀ ਮਸ਼ਹੂਰ ਸੀ (ਵੇਖੋ ਰਸੂਲਾਂ ਦੇ ਕੰਮ 20: 4; 21: 3, 8, 15)।

ਕਲੇਮੈਂਟ ਦੇ ਕੋਲ ਰੋਮ ਵਿਚ ਇਬਰਾਨੀਆਂ ਦੀ ਇਕ ਨਕਲ ਸੀ ਅਤੇ ਉਸ ਨੇ ਇਸ ਵਿੱਚੋਂ ਵਰਣਨ ਕੀਤਾ, ਇਸ ਕਾਰਣ ਸਾਈਮਨ ਜੇ. ਕਿਸਟਮੇਕਰ ਨੇ ਸੁਝਾਅ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਕਿਤਾਬ 80 ਈਸਵੀ ਦੇ ਲਗਭਗ ਮਸੀਹੀ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਇਕ ਰੋਮੀ ਸਮੂਹ ਦੇ ਨਾਂਅ ਲਿਖੀ ਗਈ ਸੀ। ਯਕੀਨਨ ਹੀ ਰੋਮ ਦੇ ਯਹੂਦੀ ਮਸੀਹੀ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਇਸ ਵਿੱਚੋਂ ਮਿਲਣ ਵਾਲੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਤੋਂ ਬਹੁਤ ਫ਼ਾਇਦਾ ਹੋਇਆ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਭਾਵੇਂ ਹੈਕਲ ਵਿਚ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਕੁਰਬਾਨੀ ਦੀ ਗੱਲ ਹੋਰ ਸੱਚ ਹੁੰਦੀ ਜੇ ਯਹੂਦੀਆਂ ਦੇ ਘਣਤਵ ਤਕ ਲਿਖੀ ਜਾਂਦੀ।

ਜੇ ਕੋਈ ਰੋਮੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਦੇ ਪੱਖ ਵਿਚ ਤਰਕ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਇਹ ਯਾਦ ਰੱਖਣਾ ਹੋਵੇਗਾ ਕਿ 10: 25; ਨੀਰੋ ਦੀ ਹਕੂਮਤ ਵਿਚ ਸਤਾਅ ਦੀ ਗੱਲ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ ਜਿਹੜੇ ਛੇਤੀ ਹੀ ਆਉਣ ਵਾਲਾ ਸੀ; ਜੇ ਉਹ ਸਤਾਅ ਹੈ ਤਾਂ ਈਸਵੀ 63-64 ਦੀ ਤਰੀਕ ਜ਼ਰੂਰ ਹੋਣੀ ਸੀ।¹⁷ ਜੇ ਇਹ ਉਹ ਸਤਾਅ ਨਹੀਂ ਸੀ ਤਾਂ ਖ਼ਤ ਲਿਖੇ ਜਾਣ ਦਾ ਸਮੇਂ ਡੋਮੀਸ਼ਿਅਨ ਦੇ ਅਧੀਨ ਹੋਣ ਵਾਲੇ ਸਤਾਅ ਦੇ ਤੇਜ਼ ਹੋਣ ਤੋਂ ਥੋੜਾ ਪਹਿਲਾਂ 80 ਈਸਵੀ ਦੇ ਅਖ਼ੀਰ ਜਾਂ 90 ਈਸਵੀ ਦੇ ਸ਼ੁਰੂ ਵਿਚ ਹੋਵੇਗਾ। ਇੱਥੇ ਬਾਅਦ ਵਾਲੀ ਤਰੀਕ ਇਸ ਦੇ ਲਿਖੇ ਜਾਣ ਲਈ ਸਹੀ ਹੋਵੇਗੀ ਅਤੇ 80 ਦੇ ਦਹਾਕੇ ਦੀ ਤਰੀਕ ਹੋਵੇਗੀ ਜਿਸ ਨੂੰ ਕਿਸਟਮੇਕਰ ਨੇ ਸਮਝਾਇਆ ਸੀ।

ਪਰ ਜੇ ਰੋਮੀ ਸੰਬੋਧਨ ਨੂੰ ਸਾਬਿਤ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਤਾਂ ਬਾਅਦ ਵਾਲੀ ਮਿਤੀ ਲਈ ਕਿਸਟਮੇਕਰ ਦੇ ਤਰਕ ਵਿਚ ਅਸਲ ਵਿਚ ਕੋਈ ਸਚਿਆਈ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਭਾਵੇਂ ਉਸ ਨੇ ਮੰਨਿਆ ਕਿ ‘‘ਇਤਾਲਿਯਾ ਦੇ ਹਨ ਓਹ ਤੁਹਾਡੀ ਸੁਖ ਸਾਂਦ ਪੁੱਛਦੇ ਹਨ,’’ ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ ‘‘ਇਟਲੀ ਵਿਚ ਰਹਿਣ ਵਾਲੇ ਤੁਹਾਨੂੰ ਆਪਣਾ ਸਲਾਮ ਭੇਜਦੇ ਹਨ’’ ਦੇ ਅਰਥ ਵਿਚ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ (13: 24)।¹⁸ ਰੋਮੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਨੂੰ ਉਸ ਦਾ ਸੁਝਾਅ ਇਸ ਗੱਲ ਨੂੰ ਖ਼ਤਮ ਕਰ ਦਿੰਦਾ ਹੈ।

ਜੇ ਖ਼ਤ ਰੋਮ ਦੀ ਮੰਡਲੀ ਜਾਂ ਘਰ ਦੀ ਕਲੀਸੀਆ ਦੇ ਨਾਂਅ ਲਿਖਿਆ ਗਿਆ ਤਾਂ 13: 24 ਦਾ ਅਨੁਵਾਦ ਇੰਜ ਹੁੰਦਾ, ‘‘ਜਿਹੜੇ ਇਟਲੀ ਤੋਂ ਹਨ ਉਹ ਤੁਹਾਨੂੰ ਸਲਾਮ ਕਰਿੰਦੇ ਹਨ’’¹⁹ (NASB) ਇਹ ਇਜ਼ਹਾਰ ਸਾਫ਼ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਇਸ ਕਾਰਣ ਇਸ ਦਾ ਅਰਥ ਅਸਾਨੀ ਨਾਲ ਇੰਜ ਸਮਝਿਆ ਜਾ

ਸਕਦਾ ਹੈ ਜਿਵੇਂ ਆਮ ਤੌਰ ਤੇ ਇਸਦਾ ਅਨੁਵਾਦ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ‘ਇਟਲੀ ਵਾਲੇ’ (KJV; ASV)। ਬਰੂਕ ਫ਼ੋਸ ਵੈਸਟਕੋਟ ਦਾ ਮੰਨਣਾ ਸੀ ਕਿ ‘ਇਟਲੀ ਵਾਲੇ’ ਦਾ ਅਰਥ ਹੈ ਕਿ ਲੇਖਕ ਇਸ ਕਿਤਾਬ ਦੇ ਲਿਖਣ ਦੇ ਵਕਤ ਜਿੱਥੇ ਵੀ ਸੀ ਇਟਲੀ ਤੋਂ ਇਹ ਛੋਟਾ ਸਮੂਹ ਉਹ ਦੇ ਨਾਲ ਸੀ।²⁰

ਬਦਲਣ ਵਾਲੇ ਯਾਜਕਾਂ ਦਾ ਇਕ ਸਮੂਹ

ਇਹ ‘ਉਪਦੇਸ਼ ਦੇ ਬਚਨ’ (13:22) ਬਦਲਣ ਵਾਲੇ ਯਾਜਕਾਂ ਦੇ ਸਮੂਹ ਲਈ ਲਿਖੀ ਗਈ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ (ਜਿਵੇਂ ਰਸੂਲਾਂ ਦੇ ਕੰਮ 6:7 ਵਾਲੇ)। ਪਰ ਇਹ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਮਨ ਵਿਚ ਯਹੂਦੀ ਮਤ ਦੇ ਵੱਲ ਖਿਸਕਣ ਲੱਗੇ ਸਨ ਜਿਹੜਾ ਲੋਕਾਂ ਵੱਲ ਉਸ ਸਮੂਹ ਦਾ ਸੁਭਾਵਕ ਰੁਝਾਨ ਹੋਵੇਗਾ।²¹ ਇਬਰਾਨੀਆਂ ਦੀ ਯਾਜਕਾਈ ਵਾਲਾ ਸੁਭਾਅ ਜ਼ਿਆਦਾਤਰ ਗੈਰਕੌਮਾਂ ਨੂੰ ਅਤੇ ਇੱਥੋਂ ਤਕ ਕਿ ਮਸੀਹੀ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਥੋੜਾ ਸਮਝ ਨਹੀਂ ਆਇਆ ਹੋਵੇਗਾ; ਪਰ ਇਹ ਸਿੱਧੇ ਤੌਰ ਤੇ ਨਿਹਚਾ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਯਾਜਕਾਂ ਦੇ ਇਕ ਸਮੂਹ ਲਈ ਹੋਵੇਗਾ। ਇਸ ਵਿਚ ਇਸ ਦੀ ਸਮੱਗਰੀ ਅਤੇ ਵਕਤ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲਈ ਬਹੁਤ ਹੀ ਮਹੱਤਵ ਦਾ ਹੋਵੇਗਾ ਕਿਉਂਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਜੀਵਨ ਅਤੇ ਪ੍ਰਾਣ ਇਸੇ ਤੇ ਨਿਰਭਰ ਹੋਣਗੇ। ਖ਼ਾਸ ਮੁਕਾਸ਼ਫਾ ਦਾ ਸਾਡਾ ‘ਪਰਧਾਨ ਜਾਜਕ’ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਜ਼ਬਰਦਸਤ ਧੱਕਾ ਦਿੱਤਾ ਹੋਵੇਗਾ (ਇਬਰਾਨੀਆਂ 4:15, 16; 8:1)।

ਯਹੂਸ਼ਲਮ ਅਤੇ ਫ਼ਲਸਤੀਨ

ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਕਿਤਾਬ ਯਹੂਸ਼ਲਮ ਅਤੇ ਫ਼ਲਸਤੀਨ ਦੇ ਮਸੀਹੀ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਲਿਖੀ ਗਈ ਹੋਵੇ। ਇਸ ਨੂੰ ਪਾਉਣ ਵਾਲੇ ਨੂੰ ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ‘ਯਹੂਸ਼ਲਮ ਅਤੇ ਫ਼ਲਸਤੀਨ ਵਿਚ’ ਹੋਣ ਦੀ ਗੱਲ ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਕ੍ਰਿਸੋਸਟੋਮ (ਲਗਭਗ 347-ਈਸਵੀ 407) ਨੇ ਇਬਰਾਨੀਆਂ ਦੀ ਕਿਤਾਬ ਵਿਚ ਆਪਣੀ ਪਛਾਣ ਵਿਚ ਪਹਿਲੀ ਵਾਰ ਉਸ ਦਾ ਵਰਣਨ ਕੀਤਾ।²² ਉਮੀਦ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਖੇਤਰ ਦੇ ਪਾਠਕ ਅਤੇ ਇਸ ਖੇਤਰ ਦੇ ਪਾਠਕ ਖਾਰਾ ਸਮੁੰਦਰ ਦੇ ਖ਼ਤਾਂ ਦੀ ਖੋਜ ਤੋਂ ਜ਼ਿਆਦਾ ਸਪੱਸ਼ਟ ਹੋ ਗਏ ਸਨ। ਜਿਸ ਨਾਲ ਕੁਝ ਵਿਦਵਾਨਾਂ ਨੂੰ ਯਾਜਕਾਈ ਸਮੂਹ ਦੇ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਵਾਲਿਆਂ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਹੋਣ ਦੇ ਵਿਚਾਰ ਨੂੰ ਮੰਨਣ ਵਿਚ ਅਸਾਨੀ ਹੋਈ ਹੈ।

ਯਕੀਨਨ ਹੀ ਯਹੂਸ਼ਲਮ ਦੀ ਕਲੀਸੀਆ ਦੇ ਅੰਦਰ ਕਿਸੇ ਸਮੂਹ ਨੂੰ ਇਹ ਖ਼ਤ ਮਿਲਿਆ ਸੀ ਕਿਉਂਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਆਪਣੇ ਆਗੂਆਂ ਦਾ ਆਦਰ ਕਰਨ ਦੀ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਵੱਖਰਾ ਸੰਬੋਧਨ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ (13:17, 24)। ਅਜਿਹਾ ਕੋਈ ਸੰਕੇਤ ਨਹੀਂ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਯਹੂਦੀਆਂ ਅਤੇ ਗੈਰਕੌਮਾਂ ਦੀ ਮਿਲੀ ਜੁਲੀ ਕਲੀਸੀਆ ਸੀ।²³ ਯੂਸਬਿਯੂਸ ਦਾ ਕਹਿਣਾ ਹੈ ਕਿ ਹੇਦਰਿਅਨ (ਈਸਵੀ 132-135) ਦੇ ਰਾਜ ਵਿਚ ਬਗ਼ਾਵਤ ਤਕ ਯਹੂਸ਼ਲਮ ਦੀ ਕਲੀਸੀਆ ਵਿਚ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਇਬਰਾਨੀ ਲੋਕ ਹੁੰਦੇ ਸਨ।²⁴

ਖ਼ਤ ਵਿਚ ਯੂਨਾਨੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦੀ ਉੱਚੀ ਗੁਣਵੱਤਾ ਦੇ ਕਾਰਣ ਥਿਯੋਸੀ ਨੇ ਫ਼ਲਸਤੀਨੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਵਾਲਿਆਂ ਦੇ ਵਿਚਾਰ ਉੱਤੇ ਇਤਰਾਜ਼ ਕੀਤਾ। ਉਸ ਖੇਤਰ ਦੇ ਮਸੀਹੀ ਲੋਕਾਂ ਲਈ ਯੂਨਾਨੀ ਭਾਸ਼ਾ ਸਿਰਫ਼ ‘ਇਕ ਦੂਜੀ ਭਾਸ਼ਾ ਸੀ ਅਤੇ ਕਈਆਂ ਲਈ ਅਣਜਾਣ ਜਾਂ ਸਿਰਫ਼ ਅਨਘੜ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਅਣਜਾਣ ਹੋਣੀ ਸੀ।’²⁵ ਤਾਂ ਜੇ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਯਾਜਕ ਸਨ ਤਾਂ ਉਹ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਸਿਖਾਉਣ ਵਾਲੇ ਸਨ ਅਤੇ ਯੂਨਾਨੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦੀਆਂ ਗੁੰਝਲਾਂ ਨੂੰ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜਾਣਦੇ ਸਨ। ਇਸ ਦੇ ਇਲਾਵਾ ਕਿਸੇ ਦੂਜੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਚ ਲਿਖੇ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹਨਾ ਅਤੇ ਸਮਝਣਾ ਅਸਾਨ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਸੋ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪੱਤਰੀ ਅਸਾਨੀ ਨਾਲ ਸਮਝ ਆ ਗਈ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ।

ਇਬਰਾਨੀਆਂ 2:3 ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਇਹ ਤਰਕ ਦੇਣ ਲਈ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ ਕਿ ਮੁੱਢਲੇ ਪਾਠਕ

ਯਹੂਦੀਆ ਦੇ ਲੋਕ ਨਹੀਂ ਸਨ ਕਿਉਂਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਨਾ ਤਾਂ ਪ੍ਰਭੂ ਨੂੰ ਸੁਣਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਉਸ ਨੂੰ ਵੇਖਿਆ ਸੀ। ਅਫ਼ਸੀਆਂ 2:3 ਦੇ ਵਾਂਗ ਲੇਖਕ ਦੇ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਪਾਠਕਾਂ ਦੀ ਥਾਂ ਰੱਖਣ ਦਾ ਇਹ ਇਕ ਹੋਰ ਉਦਾਹਰਣ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਇਬਰਾਨੀਆਂ ਦੀ ਕਿਤਾਬ ਲਈ ਈਸਵੀ 63 ਜਾਂ 64 ਦੀ ਤਰੀਕ ਸਮੇਂ ਵਿਚ ਬਾਅਦ ਵਿਚ ਆਇਆ ਵਿਚਾਰ ਹੈ ਜਿਸ ਵਿਚ ਮੁੱਢਲੀ ਕਲੀਸੀਆ ਦੇ ਜ਼ਿਆਦਾਤਰ ਆਗੂਆਂ ਦੀ ਮੌਤ ਹੋ ਚੁੱਕੀ ਹੋਵੇਗੀ। (13:7 ਵਿਚ ਭੁਤਕਾਲ ਤੇ ਧਿਆਨ ਦਿਓ)

ਯਹੂਦੀ ਖੇਤਰ ਵਿਚ ਪਹੁੰਚਣ ਦੇ ਇਕ ਤਰਕ ਦੀ ਮਿਆਦ ਇਬਰਾਨੀਆਂ 10:25 ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ ਤੇ ਨਿਰਭਰ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਵਚਨ ਦੀ ਸ਼ਬਦਾਵਲੀ ਅਤੇ ਯਿਸੂ ਦੀ ਨਬੂਵਤ ਤੋਂ ਮੇਲ ਖਾਣ ਲਈ (ਮੱਤੀ 24; ਮਰਕੁਸ 13; ਲੂਕਾ 21), ‘‘ਇਨ ਉਹ ਨੇੜੇ ਆਉਂਦੇ’’ ਨੂੰ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਯਹੂਦੀਆਂ ਦੇ ਦੁੱਖ ਸਹਿਣ ‘‘ਦੇ ਦਿਨ’’ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਸਮਝਣਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ। ਇਹ 70 ਈਸਵੀ ਵਿਚ ਯਹੂਸਲਮ ਦੇ ਡਿੱਗਣ ਅਤੇ ਹੈਕਲ ਦੀ ਬਰਬਾਦੀ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਹੋਇਆ। ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕੋਈ ਮਨੁੱਖ ਆਪਣੀ ਮੌਤ ਨੂੰ ਆਉਂਦੇ ਨਹੀਂ ‘‘ਵੇਖ’’ ਸਕਦਾ, ਜੇ ਜਾਂ ਜ਼ਖ਼ਮ ਦਾ ਕੋਈ ਜਿਸਮਾਨੀ ਸੰਕੇਤ ਨਾ ਹੋਵੇ, ਓਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਕੋਈ ਮਸੀਹ ਦੀ ਦੂਜੀ ਆਮਦ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ‘‘ਵੇਖ’’ ਸਕਦਾ ਕਿਉਂਕਿ ਉਸ ਵਕਤ ਦਾ ਸੰਕੇਤ ਦੇਣ ਦਾ ਕੋਈ ‘‘ਨਿਸ਼ਾਨ’’ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਮੱਤੀ 24, ਮਰਕੁਸ 13, ਅਤੇ ਲੂਕਾ 21 ਵਿਚ ਯਿਸੂ ਵੱਲੋਂ ਦੱਸੇ ਗਏ ਨਿਸ਼ਾਨ ਯਹੂਸਲਮ ਦੇ ਡਿੱਗਣ ਵੱਲ ਇਸ਼ਾਰਾ ਕਰਦੇ ਹਨ ਨਾ ਕਿ ਸਮੇਂ ਦੇ ਅੰਤ ਦਾ ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਚਨਾਂ ਵਿਚ ਯਿਸੂ ਵੱਲੋਂ ਦੱਸੀ ਗਈ ਯਹੂਸਲਮ ਦੇ ਢਹਿਣ ਦੀਆਂ ਘਟਨਾਵਾਂ ਦੀ ਨਬੂਵਤ ਕਰਦੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨਿਸ਼ਾਨਾਂ ਨੂੰ ਸਮਝਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ 66-70 ਈਸਵੀ ਵਿਚ ਪੂਰੇ ਹੋ ਰਹੇ ਸਨ।

ਯਿਸੂ ਵੱਲੋਂ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਢਹਿਣ ਦੇ ਨਿਸ਼ਾਨਾਂ ਦੇ ਉਲਟ ਉਸ ਨੇ ਅੱਗੇ ਇਹ ਕਹਿੰਦੇ ਹੋਏ ਆਪਣੀ ਦੂਜੀ ਆਮਦ ਦੀ ਗੱਲ ਦੱਸੀ, ‘‘ਪਰ ਉਸ ਦਿਨ ਅਤੇ ਘੜੀ ਨੂੰ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਜਾਣਦਾ, ਨਾ ਸੁਰਗ ਦੇ ਦੂਤ ... ਪਰ ਕੇਵਲ ਪਿਤਾ’’ (ਮੱਤੀ 24:36)। ਉਸ ਦੀ ਵਾਪਸੀ ਦਾ ਸੰਕੇਤ ਦੇਣ ਵਾਲਾ ਕੋਈ ਨਿਸ਼ਾਨ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਇਸ ਦੇ ਇਲਾਵਾ ਦੱਸੇ ਗਏ ਸਾਰੇ ਨਿਸ਼ਾਨ ਸਿਰਫ਼ ਉਨ੍ਹਾਂ ਘਟਨਾਵਾਂ ਦੇ ਹਨ ਜਿਹੜੀਆਂ ਹੋਣ ਵਾਲੀਆਂ ਸਨ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ 70 ਈਸਵੀ ਵਿਚ ਯਹੂਸਲਮ ਦਾ ਨਾਸ ਵੀ ਸੀ।²⁶ ਇਹ ਵਿਆਖਿਆ ਯਹੂਦੀ ਪਵਿੱਤਰ ਲੋਕਾਂ ਲਈ ਆਇਤ ਦੇ ਅਰਥ ਨੂੰ ਰੋਮ ਜਾਂ ਕਿਤੇ ਹੋਰ ਰਹਿਣ ਵਾਲਿਆਂ ਦੇ ਇਲਾਵਾ ਬਹੁਤ ਵਧਾ ਦਿੰਦੀ ਹੈ ਜਿਹੜੇ ਖ਼ਤ ਦੇ ਸ਼ੁਰੂਆਤੀ ਪਾਉਣ ਵਾਲੇ ਹੋਣਗੇ।

ਇਸ ਦਾ ਅਰਥ ਸਭ ਤੋਂ ਵਧੀਆ ਨਿਚੋੜ ਇਹ ਹੋਵੇਗਾ ਕਿ ਇਹ ਲੇਖ ਯਹੂਦੀਆ ਲਈ ਲਿਖਿਆ ਗਿਆ ਸੀ, ਜਿੱਥੇ ਇਸ ਦੀ ਲੋੜ ਸੀ ਅਤੇ ਯਕੀਨਨ ਹੀ ਯਹੂਸਲਮ ਦੇ ਡਿੱਗਣ ਦੀ ਮਸੀਹ ਦੀਆਂ ਪਹਿਲਾਂ ਨਬੂਵਤਾਂ ਨੂੰ ਪਾਠਕਾਂ ਵੱਲ ਧਿਆਨ ਦੁਆਉਣ ਲਈ ਹੋਣਾ ਸੀ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਤਾੜਨਾਵਾਂ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਵਫ਼ਾਦਾਰ ਬਣੇ ਰਹਿਣ ਵਿਚ ਮਦਦ ਕਰਨੀ ਸੀ, ਭਾਵੇਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਯਹੂਸਲਮ ਦੀ ਬਰਬਾਦੀ ਦਾ ਵਕਤ ਨੇੜੇ ਆਉਣ ਤੇ ਯਹੂਸਲਮ ਤੋਂ ਭੱਜ ਕੇ ਆਪਣੀਆਂ ਜਾਨਾਂ ਨੂੰ ਬਚਾਉਣਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਸੀ। ਲਿਖੇ ਜਾਣ ਦੀ ਮਿਤੀ 70 ਈਸਵੀ ਤੋਂ ਥੋੜਾ ਪਹਿਲਾਂ ਦੀ ਲਗਦੀ ਹੈ। ਹੈਕਲ ਅਜੇ ਵੀ ਖਲੋਤੀ ਸੀ ਪਰ ਡਿੱਗਣ ਵਾਲੀ ਸੀ।

ਖ਼ਤ ਸਹੀ ਰੂਪ ਵਿਚ ਉਸ ਇਲਾਕੇ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਲਈ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਜਿੱਥੇ ਸੱਚੇ ‘‘ਇਬਰਾਨੀ’’ ਅਜੇ ਵੀ ਪਹਿਲੀ ਸਦੀ ਦੇ ਸਤਵੇਂ ਦਹਾਕੇ ਦੇ ਵਿਚਾਲੇ ਰਹਿੰਦੇ ਸਨ। ਐਫ਼. ਐਫ਼. ਬਰੂਸ ਨੇ ਲਿਖਿਆ ਹੈ, ‘‘... ਸਹੀ ਰੂਪ ਵਿਚ ਖ਼ਤ ਦੀ ਮੰਜ਼ਿਲ ਤੇ ਸਾਡੇ ਗਿਆਨ ਦੀ ਮੌਜੂਦਾ ਸਥਿਤੀ ਵਿਚ ਪਹੁੰਚਣਾ ਨਾਮੁਮਕਿਨ ਹੈ, ਅਤੇ ਖੁਸ਼ਕਿਸਮਤੀ ਨਾਲ ਇਸ ਦਾ ਐਕਸਜੇਸਿਸ ਭਾਵ ਵਿਆਖਿਆ ਇਸ ਸਵਾਲ ਤੋਂ ਜ਼ਿਆਦਾਤਰ ਭਾਗ ਅਜ਼ਾਦ ਹੈ।’’²⁷

ਕਿਤਾਬ ਦੇ ਕੈਨਨ ਦੀ ਗੱਲ

ਇਸ ਕਾਰਣ ਲੇਖਕ ਦਾ ਸਵਾਲ ਕੈਨਨ ਦੇ ਸਵਾਲ ਨੂੰ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਕਰਦਾ ਹੈ ਜੋ ਪੁੱਛਦਾ ਹੈ, 'ਭਲਾ ਇਬਰਾਨੀਆਂ ਦੀ ਕਿਤਾਬ ਬਾਈਬਲ ਦੀ ਕਿਤਾਬ ਹੈ? ਭਲਾ ਇਹ ਸਚਮੁਚ 'ਪਵਿੱਤਰ ਲਿਖਤ' ਹੈ?' ਕੈਨਨ ਵਿਚ ਖ਼ਤ ਦੇ ਥਾਂ ਨੂੰ ਪਹਿਲੀਆਂ ਤਿੰਨ ਸਦੀਆਂ ਦੇ ਦੌਰਾਨ ਪਹਿਲਾਂ ਨਜ਼ਰਅੰਦਾਜ਼ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਸੀ। ਯੂਸਬਿਯੂਸ (ਲਗਭਗ 263-339) ਨੇ ਇਸ ਨੂੰ ਮੰਜ਼ੂਰੀ ਵਾਲੇ ਲੇਖਾਂ ਵਿਚ ਰੱਖਿਆ ਸੀ ਪਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਕਿਤਾਬਾਂ ਵਿਚ ਵੀ ਜਿਸ ਦੇ ਖ਼ੁਦਾ ਦੀ ਪ੍ਰੇਰਣਾ ਨਾਲ ਹੋਣ ਉੱਤੇ ਵਿਵਾਦ ਸੀ।¹⁸

ਪੱਛਮ ਵਿਚ ਕਲੇਮੈਂਟ ਅਤੇ ਰੋਮ ਵੱਲੋਂ ਇਬਰਾਨੀਆਂ ਦੀ ਕਿਤਾਬ ਨੂੰ ਸਾਫ਼ ਤੌਰ ਤੇ ਕੈਨਨ ਦੀ ਕਿਤਾਬ ਮੰਨਿਆ ਜਾਂਦਾ ਸੀ। ਉਸ ਨੇ ਇਸ ਨਿਹਚਾ ਦੇ ਅਧਾਰ ਤੇ ਕਿ ਇਸ ਨੂੰ ਪੌਲਸ ਵੱਲੋਂ ਲਿਖਿਆ ਗਿਆ ਸੀ ਉਸ ਦੀ ਮੰਜ਼ੂਰੀ ਨੂੰ ਮੰਨਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਪੋਲੀਕਾਰਪ ਨੇ ਵੀ ਜਿਹੜਾ 115 ਈਸਵੀ ਦੇ ਲਗਭਗ ਪੱਛਮ ਵਿਚ ਹੋਇਆ, ਮਸੀਹ ਨੂੰ 'ਸਨਾਤਨ ਯਾਜਕ' ਆਖਿਆ ਜੋ ਕਿ ਇਬਰਾਨੀਆਂ ਦੀ ਕਿਤਾਬ ਦੀ ਗੂੰਜ ਹੀ ਹੋਵੇਗੀ।¹⁹ ਪਰ ਪੱਤਰੀ ਨੂੰ ਪੱਛਮ ਵਿਚ ਕਾਫ਼ੀ ਦੇਰ ਬਾਅਦ ਤਕ ਮੰਨਿਆ ਨਹੀਂ ਜਾਂਦਾ ਸੀ। ਸਾਡੇ ਨਵੇਂ ਨੇਮ ਦੀਆਂ ਸਤਾਈ ਕਿਤਾਬਾਂ 393 ਈਸਵੀ ਵਿਚ ਸਿਨਡ ਆਫ਼ ਹਿੱਪੋ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਤਕ ਅਧਿਕਾਰਕ ਰੂਪ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਦੱਸੀਆਂ ਗਈਆਂ ਸਨ।

ਰੋਮ ਦੇ ਕਲੇਮੈਂਟ ਵੱਲੋਂ ਲਿਖੇ ਜਾਣ ਜਾਂ ਕਈ ਵਾਰ ਸੰਕੇਤ ਦੇਣ ਤਕ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਹੈਰਾਨੀ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ ਕਿ ਪੱਛਮ ਵਿਚ ਇਬਰਾਨੀਆਂ ਦੀ ਕਿਤਾਬ ਨੂੰ ਪਵਿੱਤਰ ਲਿਖਤ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਮੰਨਣ ਵਿਚ ਐਨਾਂ ਵਕਤ ਕਿਉਂ ਲੱਗਾ। ਸੰਖੇਪ ਵਿਚ ਇਸ ਦਾ ਕਾਰਣ ਇਸ ਦੇ ਰਸੂਲ ਪੌਲਸ ਦੇ ਇਸ ਦਾ ਲੇਖਕ ਹੋਣ ਦੇ ਸਬੂਤ ਦੀ ਕਮੀ ਸੀ। ਜੇ ਖ਼ਤ ਰੋਮ ਵਿਚ ਲਿਖਿਆ ਗਿਆ ਅਤੇ ਪੂਰਵ (ਯਹੂਦੀਆਂ) ਵਿਚ ਭੇਜਿਆ ਗਿਆ ਤਾਂ ਰੋਮ ਦੇ ਲੋਕ ਛੇਤੀ ਹੀ ਭੁੱਲ ਗਏ ਹੋਣਗੇ ਕਿ ਇਸ ਨੂੰ ਕਿਸ ਨੇ ਲਿਖਿਆ ਹੈ। ਇਸੇ ਕਾਰਣ ਕਲੇਮੈਂਟ ਦੇ ਵਕਤ ਦੇ ਬਾਅਦ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇਸ ਨੂੰ ਵਰਤਣਾ ਬੰਦ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਹੋਵੇਗਾ। ਇਸ ਦੇ ਇਲਾਵਾ ਇਸ ਤੱਥ ਦੇ ਕਾਰਣ ਕਿ ਖ਼ਤ ਵਿਚ ਯਹੂਸਲਮ ਦੀ ਬਰਬਾਦੀ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਯਹੂਦੀਆਂ ਵਿਚ ਅਪਣਾਏ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਯਹੂਦੀ ਧਰਮ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਗੱਲਾਂ ਸਨ। ਕਲੀਸੀਆ ਦੀ ਸ਼ੁਰੂਆਤ ਤੋਂ ਇਬਰਾਨੀਆਂ ਦੇ ਲਿਖੇ ਜਾਣ ਤਕ 35 ਸਾਲ ਲੰਘ ਜਾਣ ਦੇ ਬਾਅਦ ਅਤੇ ਕਲੇਮੈਂਟ ਦੇ ਲੇਖਾਂ ਦੇ ਅਤੇ ਤਿੰਨ ਸਾਲਾਂ ਦੇ ਬਾਅਦ ਰੋਮ ਦੇ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਸ਼ੁਰੂਆਤੀ ਮੈਂਬਰ ਮਰ ਗਏ ਹੋਣਗੇ; ਤਦ ਤਕ ਉਸ ਖੇਤਰ ਵਿਚ ਇਬਰਾਨੀਆਂ ਦੇ ਲੇਖਕ ਦੀ ਗੱਲ ਆਸਾਨੀ ਨਾਲ ਭੁਲਾ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਜੇ ਇੰਜ ਹੋਇਆ ਤਾਂ ਸ਼ਾਇਦ ਇਹ ਇਸ ਗੱਲ ਦਾ ਖੁਲਾਸਾ ਕਰ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਰੋਮ ਦੀਆਂ ਕਲੀਸੀਆਵਾਂ ਇਬਰਾਨੀਆਂ ਦੀ ਕਿਤਾਬ ਨੂੰ ਇਸ ਦਾ ਲਾਭ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਦੇ ਸਕੀਆਂ, ਇਸ ਦੇ ਕੈਨਨ ਹੋਣ ਦੀ ਗੱਲ ਉੱਤੇ ਸ਼ੱਕ ਕਿਉਂ ਪੈਦਾ ਹੋ ਗਿਆ।

ਇਸ ਦੇ ਉਲਟ ਇਬਰਾਨੀਆਂ ਦੀ ਕਿਤਾਬ ਨੂੰ ਬੀਤੇ ਵਿਚ ਪੌਲਸ ਦੀ ਕਿਤਾਬ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਮੰਨਿਆ ਜਾਂਦਾ ਸੀ। ਖ਼ਤ ਨੂੰ ਪਾਉਣ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਇਸ ਦੇ ਲੇਖਕ ਦੀ ਗੱਲ ਯਾਦ ਆਉਂਦੀ ਹੋਵੇਗੀ। ਇਸ ਦੇ ਇਲਾਵਾ ਕਿਸੇ ਸਰਮਨ ਦੇ ਇਲਾਵਾ ਕਿਸੇ ਲੇਖ ਨੂੰ ਯਾਦ ਰੱਖਣਾ ਅਸਾਨ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਖ਼ਾਸ ਕਰਕੇ ਜਦ ਉਸ ਲੇਖ ਨੂੰ ਲਗਾਤਾਰ ਅਤੇ ਧਿਆਨ ਨਾਲ ਅਧਿਐਨ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੋਵੇ।

ਕਿਤਾਬ ਦਾ ਇਕ ਵਾਧੂ ਕੰਮ

70 ਈਸਵੀ ਵਿਚ ਯਹੂਸਲਮ ਤੋਂ ਦੋ ਬਚਾਵਾਂ ਨੇ ਯਹੂਦੀ ਮਤ ਦੇ ਭਵਿੱਖ ਨੂੰ ਬੁਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਕੀਤਾ। ਇਕ ਤਾਂ ਨਬੀ ਯੋਹਨੇਨ ਬੇਨ ਜਕਈ ਦੇ ਵੱਲੋਂ ਸੀ ਜਿਸ ਨੂੰ ਇਕ ਕਛਨ ਵਿਚ ਲੈ ਜਾਇਆ ਗਿਆ ਅਤੇ ਉਸ ਨੇ ਯਹੂਦੀਆਂ ਦੀਆਂ ਰੀਤਾਂ ਨੂੰ ਫੇਰ ਤੋਂ ਮਨਵਾਉਣ ਲਈ ਰੋਮੀ ਜਰਨੈਲ ਵੈਸਪੇਸਿਅਨ ਦਾ ਸਾਥ ਦਿੱਤਾ। ਉਸ ਦੇ ਕੰਮ ਨਾਲ ਨਬੀਆਂ ਦੇ ਯਹੂਦੀ ਮਤ ਦਾ ਆਧਾਰ ਬਣ ਗਿਆ।

ਦੂਜਾ ਬਚਾਅ ਯਹੂਸ਼ਲਮ ਵਿਚ ਵਫ਼ਾਦਾਰ ਕਲੀਸੀਆ ਦਾ ਸੀ। ਯੂਸਥਿਯੂਸ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਮਸੀਹੀ ਲੋਕ ਮਸੀਹ ਦੀ ਆਗਿਆ ਨੂੰ ਮੰਨਦੇ ਹੋਏ (ਮੱਤੀ 24: 15, 16; ਮਰਕੁਸ 13: 14; ਲੂਕਾ 21: 20, 21), ਇਕਾਪੁਲਿਸ ਵਿਚ ਇਕ ਗੈਰਕੌਮ ਨਗਰ ਪੇਲਾ ਨੂੰ ਭੱਜ ਗਏ। ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਜੋਸੇਫ਼ਸ ਨੇ ਦੱਸਿਆ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਮਸੀਹੀ ਲੋਕ ਤਦ ਬੱਚ ਗਏ ਸਨ ਜਦ ਰੋਮੀ ਫੌਜਾਂ 'ਸੰਸਾਰ ਵਿਚ ਬਿਨਾਂ ਕਿਸੇ ਕਾਰਣ' ਨਿੱਕਲ ਪਈਆਂ।³⁰ ਵਿਸਪੇਸੀਆ ਅਰ ਟਾਈਟਸ ਦੇ ਅਧੀਨ ਰੋਮੀਆਂ ਦੀ ਹਕੂਮਤ ਵਿਚ ਰੋਮੀਆਂ ਦੇ ਪਰਤਣ ਨਾਲ ਹੈਕਲ ਤਬਾਹ ਹੋ ਗਈ ਅਤੇ ਪੁਰਾਣੇ ਯਹੂਦੀ ਸੰਸਕਾਰ ਅਤੇ ਬੰਦਗੀ ਸਦਾ ਲਈ ਸੰਸਾਰ ਤੋਂ ਉੱਠ ਗਈ।

ਯਹੂਦੀ ਬੰਦਗੀ ਦੇ ਇਸ ਸੁਭਾਅ ਵਿਚ ਜ਼ਬਰਦਸਤ ਬਦਲਾਅ ਨਾਲ ਨਵੇਂ ਨੇਮ ਦੀ ਸਿੱਖਿਆ ਦੀ ਪੂਰੀ ਸਮਝ ਆਉਣ ਲੱਗੀ ਕਿ ਕਲੀਸੀਆ ਹੁਣ 'ਪਰਮੇਸ਼ੁਰ ਦਾ ਭਵਨ' ਹੈ (ਅਫ਼ਸੀਆਂ 2: 19-22; 1 ਪਤਰਸ 2: 4-8)। ਜੇ ਇਬਰਾਨੀਆਂ ਦੀ ਕਿਤਾਬ 63-67 ਈਸਵੀ ਦੇ ਵਿਚ ਕਿਤੇ ਲਿਖੀ ਗਈ ਤਾਂ ਇਹ ਯਹੂਦੀ ਮਸੀਹੀ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਹੈਕਲ ਦੇ ਨੁਕਸਾਨ ਅਤੇ ਜੋ ਕੁਝ ਉਸ ਦੇ ਨਾਲ ਜੁੜਿਆ ਸੀ ਤੋਂ ਉਭਰਨ ਲਈ ਤਿਆਰ ਹੋਣ ਦਾ ਬਿਲਕੁਲ ਸਹੀ ਵਕਤ ਸੀ। ਖ਼ੁਦਾ ਦੇ ਇੰਤਜ਼ਾਮ ਵਿਚ ਇਹ ਕਿਤਾਬ ਬਹੁਤ ਕੁਝ ਓਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜਿਵੇਂ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਦੀ ਪੋਥੀ ਦੀ ਕਿਤਾਬ ਦੇ ਬਾਅਦ ਦੇ ਤੀਹ ਸਾਲਾਂ ਦੇ ਸਤਾਅ ਦਾ ਸਾਹਮਣਾ ਕਰਨ ਵਿਚ ਪੂਰੀ ਕਲੀਸੀਆ ਨੂੰ ਹੌਂਸਲਾ ਦਿੰਦੀ ਹੈ, ਇਹ ਕਿਤਾਬ ਯਹੂਦੀ ਮਸੀਹੀ ਲੋਕਾਂ ਲਈ ਨਬੂਵਤਾਂ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਹੌਂਸਲਾ ਦੇ ਸਕਦੀ ਹੈ।

ਇਬਰਾਨੀਆਂ ਦੀ ਕਿਤਾਬ ਅਤੇ ਪੁਰਾਣੇ ਨੇਮ ਦੇ ਹਵਾਲੇ

ਇਬਰਾਨੀਆਂ ਦੀ ਕਿਤਾਬ ਦੇ ਲੇਖਕ ਨੇ 150 ਈ. ਪੂ. ਵਿਚ ਪੂਰੇ ਹੋਏ ਪੁਰਾਣੇ ਨੇਮ ਦੇ ਯੂਨਾਨੀ ਅਨੁਵਾਦ ਸਪਤਤੀ (LXX) ਤੋਂ ਬਾਇਬਲ ਦੇ ਆਪਣੇ ਹਵਾਲੇ ਲਏ। ਉਸ ਵਿਚ ਪੂਰੇ ਪੁਰਾਣੇ ਨੇਮ ਨੂੰ ਖ਼ੁਦਾ ਦੇ ਸੱਚੇ ਵਚਨਾਂ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਵੇਖਿਆ।³¹ ਇਬਰਾਨੀਆਂ 3: 7 'ਜਿਵੇਂ ਪਵਿੱਤਰ ਆਤਮਾ ਆਖਦਾ ਹੈ' ਵਾਕ ਅੰਸ਼ ਦੇ ਨਾਲ ਜ਼ਬੂਰ 95: 7-11 ਤੋਂ ਇਕ ਹਵਾਲਾ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਲੇਖਕ ਨੇ ਇਹ ਵੀ ਆਖਿਆ ਕਿ 'ਪਵਿੱਤਰ ਆਤਮਾ ਇਹ ਦੱਸ' ਰਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਪੁਰਾਣੇ ਨੇਮ ਦੀਆਂ ਕੁਝ ਗੱਲਾਂ (9: 8)। ਜ਼ਬੂਰ 40: 6-8 ਦੇ ਸ਼ਬਦ ਇਬਰਾਨੀਆਂ 10: 5-7 ਵਿਚ ਮਸੀਹਾ ਦੇ ਸ਼ਬਦ ਮੰਨੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਪੁਰਾਣੇ ਨੇਮ ਦੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਹਵਾਲਿਆਂ ਲਈ ਖ਼ੁਦਾ ਦੀ ਪ੍ਰੇਰਣਾ ਦਾ ਕੋਈ ਹੋਰ ਸੱਚਾ ਵਿਚਾਰ ਮੁਮਕਿਨ ਨਹੀਂ ਹੈ।

ਕਿਤਾਬ ਦੀ ਸ਼ੈਲੀ

ਇਬਰਾਨੀਆਂ ਦੀ ਕਿਤਾਬ ਦੀ ਸ਼ੈਲੀ ਨਵੇਂ ਨੇਮ ਦੀ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਕਿਤਾਬ ਨਾਲ ਮਿਲਦੀ ਨਹੀਂ ਹੈ; ਕਿਉਂਕਿ ਇਸ ਦੀ ਸ਼ੁਰੂਆਤ ਇਕ ਲੇਖ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਇਹ ਉਪਦੇਸ਼ ਬਣ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਦਾ ਅੰਤ ਇਕ ਖ਼ਤ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।³² ਜੋਸਸ ਥੌਮਸਨ ਦਾ ਕਹਿਣਾ ਹੈ ਕਿ ਇਬਰਾਨੀਆਂ ਦੀ ਕਿਤਾਬ ਦੀ ਸ਼ੈਲੀ ਦਾ ਪੁਰਾਣੇ ਸਿਨਾਗੋਗ ਦੇ ਉਪਦੇਸ਼ ਵਰਗੀ, ਵਿਚਾਰ ਦੀ ਗੱਡੀ ਅਤੇ ਤਰਕ ਦਾ ਢੰਗ ਹੈ।³³

ਰਚਨਾਤਮਕ ਰੂਪਰੇਖਾ

I. ਮਸੀਹ ਦੀ ਸ਼ਖ਼ਸੀਅਤ (1: 1-4: 13)

ਉ. ਇਲਾਹੀ ਸੁਭਾਅ (1)

- ਅ. ਮਨੁੱਖੀ ਸੁਭਾਅ (2)
 ਬ. ਨਬੂਵਤ ਦੀ ਗੱਲ (3: 1-4: 13)
- II. ਮਸੀਹ ਦੀ ਯਾਜਕਾਈ (4: 14-10: 18)
 ਓ. ਉਸ ਦਾ ਅਹੁਦਾ (4: 14-7: 28)
 ਅ. ਯਾਜਕਾਈ ਦਾ ਉਸ ਦਾ ਕੰਮ (8: 1-10: 18)
1. ਨਵੀਂ ਸ਼ਰ੍ਹਾ (8)
 2. ਪਰਾਸਚਿਤ (9)
 3. ਕੁਰਬਾਨੀ (10: 1-18)
- III. ਕੰਮ ਦੀ ਪ੍ਰਵਾਨਗੀ ਅਤੇ ਪ੍ਰਾਸੰਗਿਕਤਾ (10: 19-12: 29)
 ਕ. ਸਹੂਲਤ ਅਤੇ ਖ਼ਤਰਾ (10: 19-39)
 ਖ. ਨਿਹਚਾ ਦੀ ਫ਼ਤਹਿ (11)
 ਗ. ਪ੍ਰਾਸੰਗਿਕਤਾ (12)
- IV. ਨਿੱਜੀ ਉਪਸੰਹਾਰ (13)

ਟਿੱਪਣੀਆਂ

¹ਰੇਅ ਸੀ. ਸਟੇਡਮੈਨ, *ਹਿਬਰੂਜ਼*, ਦ IVP ਨਿਊ ਟੈਸਟਾਮੈਂਟ ਕਮੈਂਟਰੀ ਸੀਰੀਜ਼ (ਡਾਊਨਰਜ਼ ਗ੍ਰੇਵ, ਇਲਿਨੋਇ: ਇੰਟਰਵਰਸਟੀ ਪ੍ਰੈੱਸ, 1992), 9. ²ਸਿਡਨੀ ਜੀ. ਸੇਵਰਸ ਦਾ ਮੰਨਣਾ ਸੀ ਕਿ ਇਬਰਾਨੀਆਂ ਦਾ ਲੇਖਕ 'ਫ਼ਿਲੋ ਵਾਂਗ ਯਹੂਦੀਵਾਦ ਦੀ ਸਿਕੰਦਰੀਆ ਦੀ ਪਾਠਸ਼ਾਲਾ ਤੋਂ ਆਇਆ।' ਉਸਨੇ LXX ਦੇ ਕੁਝ ਲੇਖਾਂ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਕੀਤਾ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਤਸਦੀਕ ਸਿਰਫ਼ ਫ਼ਿਲੋ ਅਤੇ ਇਬਰਾਨੀਆਂ ਵਿਚ ਹੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। (ਸਿਡਨੀ ਜੀ. ਸੇਵਰਸ, *ਦ ਹਰਮਿਨਿਯੂਟਿਕਸ ਆਫ਼ ਫ਼ਿਲੋ ਐਂਡ ਹਿਬਰੂਜ਼*, ਬੇਸਿਕ ਸਟੱਡੀਜ਼ ਆਫ਼ ਥਿਓਲੋਜੀ ਨੰ. 1 [ਰਿਚਮੰਡ, ਵਰਜੀਨੀਆ: ਜੌਨ ਨੌਕਸ ਪ੍ਰੈੱਸ, 1965], 66-68.) ³ਸਾਈਮਨ ਜੇ. ਕਿਸਟਮੇਕਰ, *ਐਕਸਪੋਜ਼ਿਸ਼ਨ ਆਫ਼ ਦ ਐਪਿਸਟਲ ਟੂ ਦ ਹਿਬਰੂਜ਼*, ਨਿਊ ਟੈਸਟਾਮੈਂਟ ਕਮੈਂਟਰੀ (ਗ੍ਰੈਂਡ ਰੈਪਿਡਸ, ਮਿਸ਼ਿਗਨ: ਬੇਕਰ ਬੁਕ ਹਾਊਸ, 1984), 7. ⁴ਟਰਟੁਲੀਅਨ ਆਨ ਮੋਡੈਸਟੀ 20. ⁵ਸਟੇਡਮੈਨ, 10. ⁶ਡੇਵਿਡ ਏ. ਫ਼ਿਦੇਨਸੀ, *ਨਿਊ ਟੈਸਟਾਮੈਂਟ ਇੰਟ੍ਰੋਡਕਸ਼ਨ*, ਐਕਸਪ., ਦ ਕਾਲਜ ਪ੍ਰੈੱਸ NIV ਕਮੈਂਟਰੀ (ਜੇਪਲਿਨ, ਮਿਜ਼ੋਰੀ: ਕਾਲਜ ਪ੍ਰੈੱਸ ਪਬਲੀਸ਼ਿੰਗ ਕੰ., 1994), 330. ⁷ਡੋਨਲਡ ਗੁਥਰੀ ਨੇ ਆਖਿਆ, 'ਜੇ 'ਉਪਦੇਸ਼ ਦਾ ਬਚਨ' ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਰਸੂਲਾਂ ਦੇ ਕੰਮ 13: 15 ਵਿਚ ਹੈ, ਉਪਮਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਇਸ ਤੋਂ ਸੁਝਾਅ ਮਿਲੇਗਾ ਕਿ ਖ਼ਤ ਦਾ ਢਾਂਚਾ ਕਿਸੇ ਖਾਸ ਮੌਕੇ ਤੇ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਉਪਦੇਸ਼ ਵਿੱਚੋਂ ਲੈ ਕੇ ਬਾਅਦ ਵਿਚ ਉਸ ਨੂੰ ਅਖ਼ੀਰ ਵਿਚ ਨਿੱਜੀ ਟਿੱਪਣੀਆਂ ਜੋੜ ਕੇ ਖ਼ਤ ਦਾ ਰੂਪ ਦੇ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ' (ਡੋਨਲਡ ਗੁਥਰੀ, *ਦ ਲੈਟਰ ਟੂ ਦ ਹਿਬਰੂਜ਼: ਐਨ ਇੰਟ੍ਰੋਡਕਸ਼ਨ ਐਂਡ ਕਮੈਂਟਰੀ*, ਦ ਟਿੰਡੇਲ ਨਿਊ ਟੈਸਟਾਮੈਂਟ ਕਮੈਂਟਰੀਜ਼ [ਗ੍ਰੈਂਡ ਰੈਪਿਡਸ, ਮਿਸ਼ਿਗਨ: ਵਿਲੀਅਮ ਬੀ. ਈਰਡਮੈਂਸ ਪਬਲੀਸ਼ਿੰਗ ਕੰ., 1983], 31)। ⁸ਯੂਸਬਿਯੂਸ *ਐਕਲੇਸਿਏਸਟਿਕਲ ਹਿਸਟਰੀ* 6. 14. ⁹ਉਹੀ, 6. 25. ਓਰੀਗਨ ਨੇ ਲੇਖਕ ਪੌਲੂਸ ਨੂੰ ਹੀ ਦੱਸਿਆ ਹੈ। ¹⁰ਜੇਰੋਮ ਲੈਟਰਜ਼ 129. 3. ਇਹ ਅਨੁਵਾਦ ਕ੍ਰੇਗ ਆਰ. ਕੋਸਟਰ, *ਹਿਬਰੂਜ਼: ਏ ਨਿਊ ਟ੍ਰਾਂਸਲੇਸ਼ਨ ਵਿਦ ਇੰਟ੍ਰੋਡਕਸ਼ਨ ਐਂਡ ਕਮੈਂਟਰੀ*, ਦ ਐਂਕਰ ਬਾਈਬਲ, ਜਿਲਦ 36 (ਨਿਊ ਯਾਰਕ: ਡਬਲਡੇ, 2001), 27 ਤੋਂ ਲਿਆ ਗਿਆ।

¹ਵਿਲੀਅਮ ਲਿਓਨਾਰਡ, *ਆਥਰਸ਼ਿਪ ਆਫ ਦ ਐਪਿਸਟਲ ਟੂ ਦ ਹਿਬਰੂਜ਼* (ਰੋਮ: ਵੈਟੀਕਨ ਪੋਲੀਗਲੋਟ ਪ੍ਰੈੱਸ, 1939), 18. ਇਸ ਵਿਦਵਾਨ ਨੇ ਵਕਾਲਤ ਕੀਤੀ ਕਿ ਇਬਰਾਨੀਆਂ ਦਾ ਖ਼ਤ ਲਿਖੇ ਜਾਣ ਦੇ ਮਗਰ ‘ਪੌਲੁਸੀ ਸੋਚ’ ਸੀ। ¹²ਉਹੀ। ¹³ਥੋਮਸ ਜੀ. ਲੌਂਗ, *ਹਿਬਰੂਜ਼*, ਇੰਟਰਪ੍ਰਿਟੇਸ਼ਨ (ਲੁਈਸਵਿੱਲੇ: ਜੌਨ ਨੌਕਸ ਪ੍ਰੈੱਸ, 1997), 4. ¹⁴ਲਿਓਨਾਰਡ, 24-26. ¹⁵ਜੋਮਸ ਮੋਡੋਟ ਨੇ ਇਹ ਵਿਖਉਣ ਲਈ ਕਿ ਪਹਿਲੀ ਸਦੀ ਦੇ ਆਖ਼ਰੀ ਹਿੱਸੇ ਵਿਚ ਰਹਿਣ ਵਾਲਾ ਲੇਖਕ ਜਿਸ ਨੇ ਕੁਰਿੰਥੁਸ ਦੀ ਕਲੀਸੀਆ ਦੇ ਨਾਂਅ ਖ਼ਤ ਲਿਖਿਆ (ਫ਼ਸਟ ਐਪਿਸਟਲ ਆਫ ਕਲੇਮੈਂਟ) ਇਬਰਾਨੀਆਂ ਦੀ ਕਿਤਾਬ ਦੇ ਲੇਖਕ ਨੂੰ ਜਾਣਦਾ ਸੀ। (ਜੋਮਸ ਮੋਡੋਟ, *ਏ ਕ੍ਰਿਟੀਕਲ ਐਂਡ ਐਕਸਜੇਟਿਕਲ ਕਮੈਂਟਰੀ ਆਨ ਦ ਐਪਿਸਟਲ ਟੂ ਦ ਹਿਬਰੂਜ਼* [ਨਿਊ ਯਾਰਕ: ਚਾਰਲਸ ਸਕ੍ਰਿਬਨਰਜ਼ ਸੰਜ, 1924; ਰੀਪ੍ਰਿੰਟ, ਐਡਿਨਬਰਗ: ਟੀ. ਐਂਡ ਟੀ. ਕਲਾਰਕ, 1952], xiii-xiv.) ¹⁶ਫ਼ਿਏਂਸੀ, 325. ¹⁷ਉਹੀ, 325. ¹⁸ਕਿਸਟਮੇਕਰ, 16-18. ¹⁹ਵਿਲੀਅਮ ਹੈਂਡ੍ਰਿਕਸਨ, *ਬਾਈਬਲ ਸਰਵੇ: ਏ ਟਰੱਯਰੀ ਆਫ ਬਾਈਬਲ ਇਨਫਰਮੇਸ਼ਨ*, ਜਿਲਦ 3, ਸੋਧ ਅਤੇ ਵਿਸਤਾਰ (ਗ੍ਰੈਂਡ ਰੈਪਿਡਸ, ਮਿਸ਼ਿਗਨ: ਬੇਕਰ ਬੁਕ ਹਾਊਸ, 1947), 429. ²⁰ਬਰੂਕ ਫ਼ੋਸ ਵੈਸਟਕੋਟ, *ਦ ਐਪਿਸਟਲ ਟੂ ਦ ਹਿਬਰੂਜ਼: ਦ ਗ੍ਰੀਕ ਟੈਕਸਟਸ ਵਿਚ ਨੋਟਸ ਐਂਡ ਐਸੇਜ਼* (ਲੰਦਨ: ਮੈਕਮਿਲਨ ਐਂਡ ਕੰ., 1889; ਰੀਪ੍ਰਿੰਟ, ਗ੍ਰੈਂਡ ਰੈਪਿਡਸ, ਮਿਸ਼ਿਗਨ: ਵਿਲੀਅਮ ਬੀ. ਈਰਡਮੈਂਸ ਪਬਲੀਸ਼ਿੰਗ ਕੰ., 1973), xlii.

²¹ਮਸੀਹ ਵਿਚ ਮਨੁੱਖਦਲੀ ਦੇ ਬਾਅਦ ਯਾਜਕਾਂ ਨੂੰ ਜਿਸ ਗੱਲ ਦਾ ਸਾਹਮਣਾ ਕਰਨਾ ਪਿਆ ਉਸ ਦਾ ਵਿਸਤਾਰ ਸਹਿਤ ਵੇਰਵਾ ਗੁਥਰੀ, 33-34 ਵਿਚ ਹੈ। ਉਸ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ‘ਨਾਚੀਜ਼ਾਂ’ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਮੰਨ ਲਿਆ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਯਾਜਕਾਈ ਦਾ ਕੰਮ ਫ਼ੌਰਨ ਛੱਡਣਾ ਪਿਆ, ਜੋ ਕਿ ਲਗਦਾ ਨਹੀਂ ਹੈ ਕਿ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੋਵੇ। ²²ਕ੍ਰਿਸੋਸਟੋਮ *ਹੋਮਿਲੀਜ਼ ਆਨ ਦ ਐਪਿਸਟਲਜ਼ ਟੂ ਦ ਹਿਬਰੂਜ਼ ਆਰਗੁਮੈਂਟ 2*. ²³ਵੈਸਟਕੋਟ, xxxvi. ²⁴ਯੂਸਬਿਯੂਸ *ਇਕਲੋਸਿਏਸਟਿਕਲ ਹਿਸਟਰੀ 4.5*. ²⁵ਫ਼ਿਏਂਸੀ, 326. ²⁶ ਇਹ ਤੱਥ ਕਿ ਮੱਤੀ 24 ਵਿਚ ਯਿਸੂ ਰਸੂਲਾਂ ਨੂੰ ‘ਤੁਸੀਂ’ ਕਹਿੰਦਾ ਰਿਹਾ, ਇਸ਼ਾਰਾ ਕਰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਮੇਂ ਰਹਿ ਰਹੀ ‘ਪੀੜ੍ਹੀ’ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਇਸ ਨੂੰ ਪੂਰਾ ਹੁੰਦਿਆਂ ਵੇਖਣਾ ਸੀ (24: 34)। ²⁷ਐੱਫ. ਐੱਫ. ਬਰੂਸ, *ਦ ਐਪਿਸਟਲ ਟੂ ਦ ਹਿਬਰੂਜ਼*, ਦ ਨਿਊ ਇੰਟਰਨੈਸ਼ਨਲ ਕਮੈਂਟਰੀ ਆਨ ਦ ਨਿਊ ਟੈਸਟਾਮੈਂਟ (ਗ੍ਰੈਂਡ ਰੈਪਿਡਸ, ਮਿਸ਼ਿਗਨ: ਵਿਲੀਅਮ ਬੀ. ਈਰਡਮੈਂਸ ਪਬਲੀਸ਼ਿੰਗ ਕੰ., 1964), xxxv. ²⁸ਯੂਸਬਿਯੂਸ *ਇਕਲੋਸਿਏਸਟਿਕਲ ਹਿਸਟਰੀ 3.3; 6.13*. ²⁹ਪੋਲੀਕਾਰਪ *ਐਪਿਸਟਲ ਟੂ ਦ ਫਿਲਿੱਪੀਅਜ਼ 12*; ਵਿਲੀਅਮ ਲਿਓਨਾਰਡ, *ਆਥਰਸ਼ਿਪ ਆਫ ਦ ਐਪਿਸਟਲ ਆਫ ਦ ਹਿਬਰੂਜ਼* (ਰੋਮ: ਵੈਟਿਕਨ ਪੋਲੀਗਲੋਟ ਪ੍ਰੈੱਸ, 1939), 5. ³⁰ਜੋਸੇਫ਼ ਵਾਰਜ਼ 2.19.1.

³¹10:30 ਵਿਚ ਇਕ ਅਪਵਾਦ ਮਿਲਦਾ ਹੈ, ਜੋ ਪੁਰਾਣੇ ਨੇਮ ਦੀ ਲਿਖਤ ਦੇ ਯੂਨਾਨੀ ਅਨੁਵਾਦ ਦੀ ਗੱਲ ਨੂੰ ਫ਼ਰਕ ਢੰਗ ਨਾਲ ਆਖਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਜਾਂ ਉਸ ਵਿੱਚੋਂ ਲਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਜਿ ਦਾ ਅੱਜ ਸਾਨੂੰ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਇਹ ਉਹੀ ਅਨੁਵਾਦ ਹੈ ਜਿਸ ਨੂੰ ਰੋਮੀਆਂ 12: 19 ਵਿਚ ਪੌਲੁਸ ਨੇ ਦੁਹਰਾਇਆ ਹੈ। ³²ਨੀਲ ਆਰ. ਲਾਈਟਫੁਟ, *ਜੀਜ਼ਸ ਕ੍ਰਾਈਸਟ ਟੁਡੇ: ਏ ਕਮੈਂਟਰੀ ਆਨ ਦ ਬੁਕ ਆਫ ਹਿਬਰੂਜ਼* (ਗ੍ਰੈਂਡ ਰੈਪਿਡਸ, ਮਿਸ਼ਿਗਨ: ਬੇਕਰ ਬੁਕ ਹਾਊਸ, 1976), 43. ³³ਜੋਮਸ ਥੌਪਸਨ, *ਦ ਲੈਟਰ ਟੂ ਦ ਹਿਬਰੂਜ਼*, ਦ ਲਿਵਿੰਗ ਵਰਡ ਕਮੈਂਟਰੀ (ਆਸਟਿਨ, ਟੈਕਸਸ: ਆਰ. ਬੀ. ਸਵੀਟ ਕੰ., 1971), 8.